

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

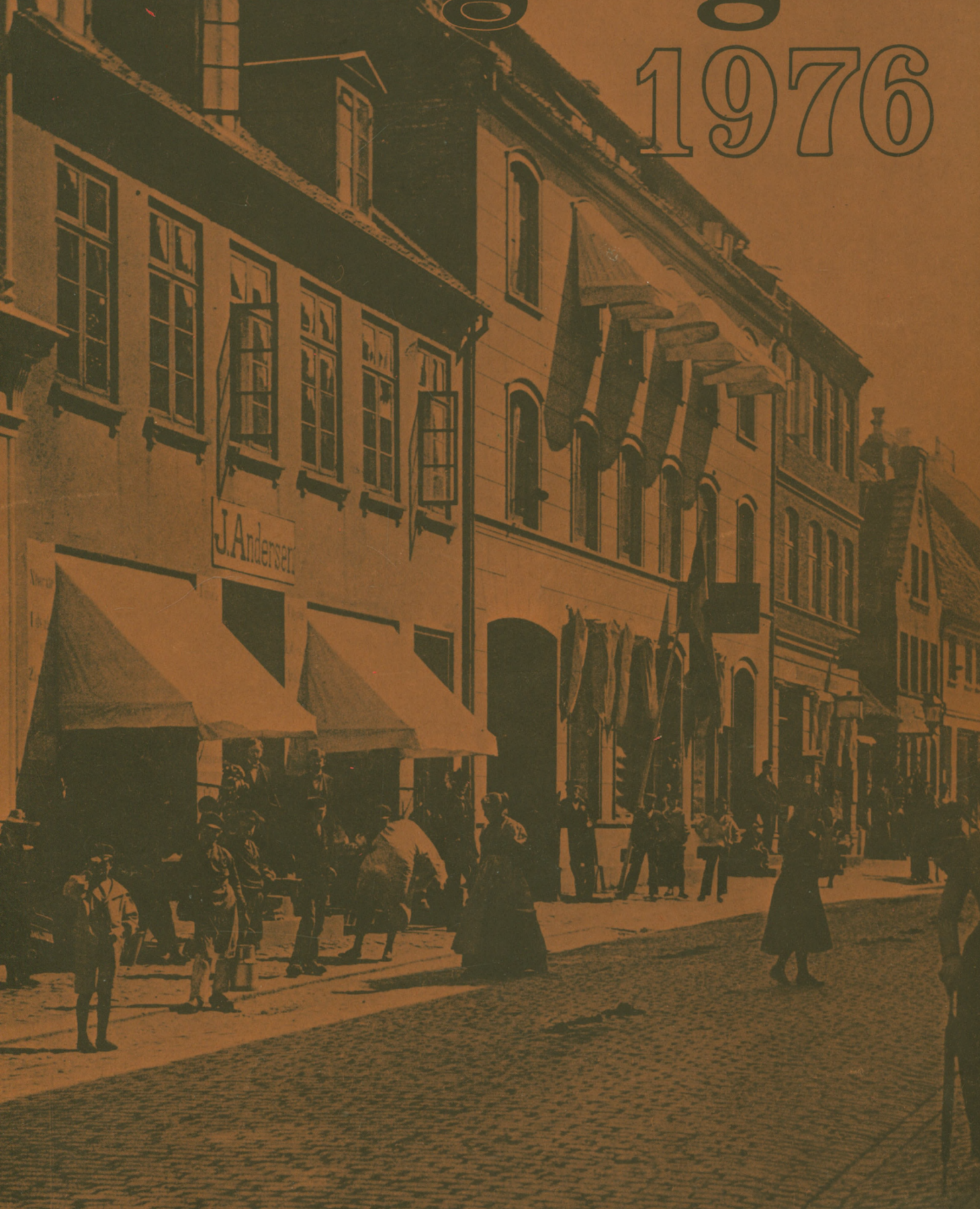
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Koldingbogen

1976

Koldingbogen

6. årgang

**Udgivet af Udvalget for kulturelle Anliggender
i Kolding**

Redigeret af Inge Ladegaard

Tryk: Konrad Jørgensens Bogtrykkeri A/S

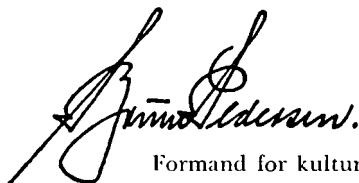
Annoncer: Globe Reklames Forlag

Kolding bogen 1976

Koldingbogen, der hermed udkommer for sjette gang, blev i årene 1970–72 udgivet af teaterforlægger Axel Andersen, og siden 1974 har Udvalget for kulturelle Anliggender i Kolding stået for udgivelsen.

Det er udvalgets og redaktørens håb, at disse Koldingbøger fortsat må være en inspiration og glæde for de mange borgere, der interesserer sig for vor by og egn, ligesom bøgerne gerne skulle finde anvendelse som hilsen og bindeled til de Koldingborgere, der nu bor andre steder i Danmark eller i udlandet.

Med en hjertelig tak til dette års bidragydere beder vi Dem tage godt imod Koldingbogen 1976.

Finn Pedersen.

Formand for kulturudvalget

INDHOLD

Side	
3	<i>Kyster — en familie i Kolding</i> Bodil Plate Petersen, København
11	<i>Udgravningerne i Borchs gård</i> arkæologistuderende Vivi Jensen
13	<i>Bofællesskabet »Gyndbjerg« i Agtrup</i> fritidspædagog Anni Brørup og adjunkt Mogens Brørup
15	<i>Billedindsamlingen i Kolding</i> lektor Aksel Nøllemand
19	<i>Gensyn med barndommens by</i> tidl. folketingsmedlem Anker Lau
28	<i>»Gamle drenge« i Grænseborgen</i> bibliotekar Inge Ladegaard
30	<i>Kunsthåndværkerskolen i Kolding</i> forstander J. P. Madsen og afdelingsleder Kjeld Jensen
33	<i>Sct. Hedvigssøstrene var gode værtsfolk</i> lektor Gudrun Hechmann
38	<i>I urmager Thomsens spor</i>
41	<i>Fra dansetempel til filmtempel</i> journalist Orla Nielsen
47	<i>Et hjem — en skole — et blad</i> Helge Skovmand
49	<i>Fra Hvidtfeldts tid til vore dage</i> Eskild Jørgensen
51	<i>Barndomserindringer</i> proprietær Valdemar Thomsen
56	<i>Oversigt over artiklerne i de fem foregående Koldingbøger</i>

Forsidebilledet er fra urmager
Thomsens samling og viser
Helligkorsgade 5 med omgivelser.
Antagelig fotograferet ca. 1900.

Kyster - en familie i Kolding

*Barndomsminder,
fortalt af Bodil Plate Petersen*

På den gamle kirkegård i Kolding findes stadig adskillige gravsten med slægtsnavnet Kyster eller Küster, som man stavede navnet inden krigen i 1864, hvorefter man end ikke ville bruge et tysk ü. Men i dag lever der ikke flere af den tidligere så talrige slægt i byen.

Når der i sidste halvdel af forrige århundrede var fest i »Industriforeningen«, så fyldte de Kyster-håndværkere med familier så meget, at man måtte rykke flere borde sammen for at få plads til alle ved et langt bord. Det var en slægt med sammenhold, alle var håndværkere, og de trivedes i festligt lag.

»Det regner, det regner
og regnen bli'r til vand.
Alle små piger skal

ha' sig en mand
undtagen Anker Kyster
han skal ha' sig en kone.«

Dette lille børnerim berettes mig nylig af en dame, der som barn i Kolding havde lært det uden at ane, at der virkelig var en »Anker Kyster«, og at han ikke var en opdigtet figur.

3 generationer. Skomager Andreas Kyster med sin søn, bogbinder Anker Kyster og dennes søn, Kjeld Kyster.

Anker Kyster var såvist en spillevende personlighed, og han var vores far. Han kom fra Kolding som søn af skomagermester Andreas Kyster, og vi hans fire børn, der boede i København, tilbragte i årene 1917–27 mange dejlige ferier i hans fædrenehjem i Adelgade og efter bedstefars død hos onkel Henri, onkel Holger og hos tanterne. Derfor disse spredte minder, genopfrisket især af min søster og mig, der er født henholdsvis 1908 og 1909.

Bedstefar, skomagermester Andreas Elias Kyster, var født i 1835 i Kolding som søn af skomagermester, oldemand Johan Christoffer Küster, der var født i Kolding 1793 og fik borgerskab der i 1818. Også hans far, Jacob Küster, var skomager i Kolding. Han var født i Harburg 1773, men flyttede ca. 1781 med familien til Kolding, hvor

hans far, korporal ved det hollandske rytterregiment Johan Christoffer Küster, købte et hus i Petersillegade. Det vil sige, at Kyster-slægten kom til Kolding i 1781. Bedstefar havde fem brødre, hvoraf en var skrædder, en sadelmager, tre var skomagere og hans eneste søster var gift med skomagermester F. C. Vogel i Kolding. En sønnedatter, Esther Vogel, gift med landsretssagfører W. Lynæs slog sig senere ned som tandlæge i faderens fødeby.

Selvom bedstefar døde som 81-årig, da vi var 7–8 år, har vi dog adskillige minder om ham. Efterladte breve viser ham som en from mand, hvis breve altid endte med formaninger og med et »Gud velsigne dig«. Jeg tror nu, han var nok så streng, alvorlig og barsk. Vi mindes ham som en mand med kridhvidt hår, rank holdning og let gang i de

håndsyede fjederstøvler. På hovedet havde han en flad sort kasket med blank skygge. Han brugte ikke briller, men skulle han se nøje på noget, trak han et forstørrelsesglas op af lommen.

Midt på dagen spistes der varm middagsmad hos bedstefar og hans ugifte datter, tante Agnes, der førte hus for ham, hvilket var meget uvant for os børn fra København. Efter middagen, hvor efterretten næsten altid var frugtgrød af egne frugter f. ex. solbærgrød, satte bedstefar sig hen med avisen i hjørnet ved vinduet i sin højryggede røde plydeslænestol med klunkerne. Kort efter tog han sit »lommestørkle« frem og lagde det over ansigtet som værn mod fluerne, lagde nakken tilbage og fik sin middagslur. Så måtte vi børn være ganske stille eller også liste os ned i haven. Bedstefar havde den hyggeligste have med roser, den gammeldags cremehvide rosenbusk med den yndige duft mindes jeg især, liljer i runde bede kantet med mørkerøde dobbelte Bellis, stikkelsbærbuske og et kæmpemæssigt kirsebærtræ. På gårdens toppede brosten hoppede den tamme, halte krage Jacob om, sommetider

helt ind i skomagerværkstedet, som dannede den ene gårds-længe.

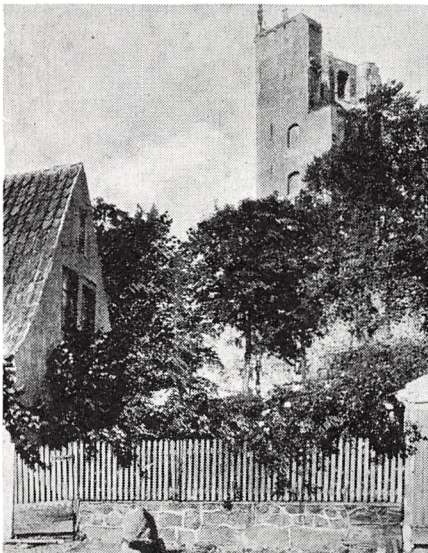
Bagtil i haven var der en låge, der vendte lige ud mod Slotsbanken, der også på den side var dækket af kirsebærtræer. Med dem som med træet i haven forholdt det sig sådan: Da spaniolerne i krigens sidste dage lå oppe på slottet, var det netop i kirsebærtiden, og da man netop havde gravet huller for at beplante slotsbanken, spyttede spaniolerne fra slottets vinduer med kirsebærsten til måls efter hullerne. Det gav med tiden mange kirsebærtræer på Slotsbanken, og et af dem kom til at vokse op i bedstefars have. På sine gamle dage sagde han: »Nu skal vi se, hvem der falder først af de to kæmper, kirsebærtræet eller jeg.« Da det faldt, var veddet så godt og træet så stort, at der af det blev lavet en armstol til hver af sønnerne og en syæske til døtrene. Jeg har i mit eje et eksemplar af begge, og har iøvrigt opdaget, at modellen til stolen, som må have tilhørt bedstefar, står oppe på Museet på Koldinghus. Hvem der udførte det smukke snedkerarbejde, ved jeg desværre ikke.

Bedstefar havde også det, der hed »Haven«. Det var et stykke

jord ovre på den anden side af Slotssøen, og bedstefar roede os selv i en lille båd derover. Det var et eventyr for sig. Der var svaner i søen, og dem skulle man ikke komme for nær med årerne. Min søster fik engang et ordentligt nap af en vred svanefatter, der følte sin idyl forstyrret. Haven, der var en nyttehave, lå på en skråning ned mod søen i nærheden af konsul Effs villa. Det vrимlede med jordbær, ribs, hindbær og solbær og vi blev sat til at plukke, for nytte skulle man da gøre. Ærter var der også i lange rækker, og gulerødder. Jeg kan endnu fornemme den stegende varme sol på min ryg, når vi børn gik og plukkede. Bedstefar havde altid andet at gøre i haven, hvor der var mange blomster og et lille lysthus, hvor vi somme tider spiste vores medbragte aftensmad, og hvor vi tyede ind, hvis der kom en regnbyge. Der var store træer med æbler og pærer, men dem fik vi først glæde af, når vi efter ferien fik sendende en skotøjsæske fuld af sommerpærer, der var yderst velkomne, selvom de altid smagte af skosvæerte.

Man sejlede til Kolding dengang med »Koldinghus« fra Larsens Plads i København. Jeg

Haven vendte lige ud til Slotsbanken.

Gården til Adelgade 8.

mindes ikke, om det var dag- eller natture, blot at dette var at rejse på ferie! Der blev lagt til i Strib, og i hvert fald een gang blev vi hentet der af onkel Holger og tante Emma og spiste på badehotellet, hvor Storm P. optrådte med sine tegnekunster — uforglemmeligt.

Med tanterne foretog vi bade-ture om eftermiddagen med sejl-bådene ud langs fjorden til Strandhuse, Julemærkesanatori-et eller Løverodde. Vi medbragte en kurv med kiks og saftevand og tit også aftensmad. Somme tider tog vi til Skamling eller til Marielund eller Bramdrupskov med en lille ensporet jernbane. Der var meget at opleve i en Koldingferie.

Vores far, bogbindermester Anker Kyster, var ældste søn og født i Kolding i 1864. »En fra 64«, som han sommetider skæm-tende kunne sige. Da de østrigsk-italienske tropper i det tidlige forår rykkede ind i Kolding by, sendte bedstefar i hast og hem-melighed sin kone, der just da ventede sin nedkomst, ud til slægtninge på en gård på landet, måske til sin bror, sadelmager Johan Frederik Kyster i Ågård, for at have hende borte fra krigs-handlingerne.

Gårdidyl fra Adelgade 10.

Anker Kyster f. 1864 — Henri Kyster f. 1867 — Frits Kyster f. 1869 — Emilie Kyster f. 1865 — antagelig fotograferet 1871.

Det blev en dreng, og han blev døbt Anker, opkaldt efter løjtnant Ancher, der med så stor tapperhed havde forsvaret skanse 2 ved Dybbøl, og hvis navn nu var på alles læber. Men dansk måtte navnet være helt igennem.

Bedstefar fik ialt 8 børn, fire sønner og fire døtre. I første ægteskab med Vejle-smedemeste-ren Andreas Hirths datter, Boel-Mari, fire sønner og en datter, og da han efter sin kones tidlige død i 1874 atter giftede sig, fik han endnu tre døtre. Der var her en hel flok af unge Kystere, der var med til at præge livet i Kolding gennem adskillige år. For en tid forlod de dog alle byen. Rejselysten lå dem i blodet, i håndværkerblodet, og de måtte gå på valsen, den måde på hvilken de unge dengang kunne opleve verden. Selv pigerne rejste ud for at uddanne sig; to blev sygeplejersker og en kom til Askov Højskole på et af dens første hold.

Slægten havde i generationer holdt sig til skindet. Far kunne tegne, han kom i bogbinderlære i Horsens. Det var nok så strengt for en fjortenårig knægt, der som tiårig havde mistet sin mor og som havde mange søskende, at flytte til en fremmed by, hvor

han ingen kendte. Han kom, som det var skik og brug den-gang, i kost og logi hos en lære-mester. Han boede i et tagkam-mer og lå en tid dødssyg af tyfus, men kom sig helt. Gennem fire år var han oppe kl. 6, og havde fyraften kl. otte om aftenen og gik om vinteren i teknisk skole til kl. 10. Men bogbinderlær-lingen var flink og fik lov at gøre svendestykke et halvt år før han egentlig skulle have udlært — i 1882. Far blev fritaget for mili-tærtjeneste på grund af platfo-dethed. Han kom aldrig mere til at bo i Kolding og gik på valsen allerede som nittenårig. Han ar-bejdede først i Paris senere i Schweiz og i Italien, men hans forældre ville have ham hjem, så i januar 1886 stod han atter i Danmark og søgte arbejde i København. Det blev til en håndforylder-plads og det blev til præmier i prisopgaver. 1. april 1892 nedsatte far sig som bogbindermester i et lille værk-sted i København og blev en så højt værdsat bogbinder af euró-pæisk tilsnit, at Kunstindustri-museet i København i 100-året for hans fødsel holdt en retro-spektiv udstilling over hans ind-sats i dansk boghåndværk.

Flere af fars søskende kom til at leve det meste af deres liv i Kolding. Bedstefars næstældste søn, Henri, blev også ved skin-det og læderet og kom i skoma-gerlære. Efter udstået militær-tjeneste gik også han på valsen og endte med at slå sig ned i Schweiz. Onkel Henri vendte først tilbage til Kolding — fak-tisk meget mod sin vilje — da bedstefar på grund af en tilta-gende øjensygdom, der alvorligt svækkede hans syn, ikke længere kunne klare at drive sin skoma-gerforretning med butik og værksted. Bedstefar kaldte sin søn hjem, for at lade ham over-tage forretningen med det gode renommé. Onkel Henri løste

60 år på Kolding Havn

H. Daugaard Internationale Transporter. Et stærkt bindeled mellem køber og sælger overalt i Europa. Et varieret transporttilbud med bil, skib, tog eller fly fra en virksomhed, der har mange års international erfaring og viden.

H. DAUGAARD INTERNATIONALE TRANSPORTER, SPEDITION OG REJSEBUREAU

borgerskab i 1896, overtog skomagerværksted og skotøjsbutik og giftede sig med sin svigerindes søster, der var skomagerdatter fra København. Henri Kyster blev en markant skikkelse i Kolding lige til sin død i 1958. Han var en fin og elskelig mand med megen lune, og havde venner blandt små og store i byen. Han var rank af holdning med klare blå øjne og kruset hår. Altid iført mørkt jakkesæt og bowlerhat, som han ustandselig måtte lette på, når man fulgtes med ham i Koldings gader. Galant ville han altid som kavalier bære ens kuffert selv op i sin høje alderdom. Onkel Henri blev halvfems år og passede lige til det sidste sit lille værksted i Munkegade, hvor læsterne stod til de fine sko, som han egenhændigt syede til damer i Paris, der siden deres ungdom havde fået deres sko hos Kyster i Kolding. Onkel Henri var en rigtig ønskeonkel, utrolig opfindsom når det gjaldt at glæde sine små niecer i København. Hvert år skulle vi alle fire sende et omrids af vores fod til Kolding, hvorefter der en skønne dag arriverede et skøn-somt udvalg af sommersandaler til prøvning, og der lå altid en pose lakridskonfekt eller andet godt stukket ned i sandalerne. Tante Olga var svagelig i sine sidste år, hvor de boede ved værkstedet i Munkegade, og hun lå mest til sengs eller sad i kørestol og havde behov for megen pasning, men onkel Henri var tålmodig og hjælpsom. Når man kom ind i hans værksted, kiggede han i samtaleens løb ned på ens sko. Trængte de til pud-sning? Til et nyt snørebånd? når det var overstået skulle vi have et lille velkomstglas. Det var et særligt ceremoniel: På en hylde mellem værktøj stod en cigarkasse, op af den tog han et par vinglas indsvøbt i fint vaske-skind — og det ene glas var

Adelgade 8 med de to Kyster-forretninger til højre.

uden fod. Det var til ham selv, for »så var han nødt til at drikke det hele ud på een gang«, som han sagde, og han tilføjede: »I behøver ikke sige det til tante«.

De havde begge et kærligt hjerte for de børn, som de gæstfrit åbnede deres hjem for. Da vi som teen-agere var på ferie hos dem, fik vi meget tit lov til at gå i biografen om aftenen med påfølgende hyggelig aftenkaffe med pumpernikler derhjemme i stuen. Det skete, at vi kom i Palmehaven, på Saxildhus eller på Alhambra, hvor der var karussel og anden forlystelse. Det skete også, at onkel Henri bød os en cigaret, og vi følte os, og nød at blive behandlet som voksne.

Skomagermester Andreas Kysters yngste søn, Holger, var af en ganske anden støbning end Henri. Han blev guldsmeden, der ligesom onkel Henri havde værksted og butik i Kysters gård, Adelgade 8.

Vi mindes onkel Holger siddende ved sit arbejdsbord i værkstedet. Mester kunne selv. Hans arbejder var gjort i hån-

den, han stillede hele sin tekniske kunnen til rådighed for de kunstnere, han samarbejdede med, og han havde smidighed nok til at følge dem. Mange af resultaterne kan vi i dag se på vore museer, ikke mindst på Koldinghus. For os er onkel Holger uløseligt forbundet med Kysters gård i Adelgade — og med tante Emma, som han elskede og bar på hænder lige til det sidste. Tante Emma var fra Kolding og underviste i håndarbejde på Latinskolen, da de giftede sig. Det blev et meget lykkeligt ægteskab, og de skabte sammen et overordentlig smukt hjem.

Tante Emma var lille, buttet, men statelig og munter. Vi mindes hende siddende ved vinduet (med gadespejlet) i den solfyldte stue på førstesalen ud mod Adelgade foran sit kniplebrædt. Hun interesserede sig meget for den gamle sønderjyske husflid, som knipling er, og rejste rundt i landsdelen især i egnen omkring Tønder for at finde frem til de gamle mønstre og kopiere dem. Hendes sølvbryllupskjole var forarbejdet af tønderknip-

linger og skulle idag tilligemed de gamle kniplemønstre findes på Museet på Koldinghus.

Kysterne var alle dage store dyrevenner. De havde papegøjer, kanariefugle, tamme krager og skader og hunde. Især havde onkel Holger og tante Emma en elsket sort puddelhund, Wolle, der var som et medlem af familien. Sølvbrylluppet fejredes i riddersalen på Koldinghus, og da onkel Holger med tante Emma i den lange hvide kniplingskjole trådte sølvbryllupsvalsen, så Wolle sit snit til at smutte ind i festsalen, og valsede logrende med rundt om brudeparret. Samme Wolle elskede

Guldsmed Holger Kyster og Wolle.

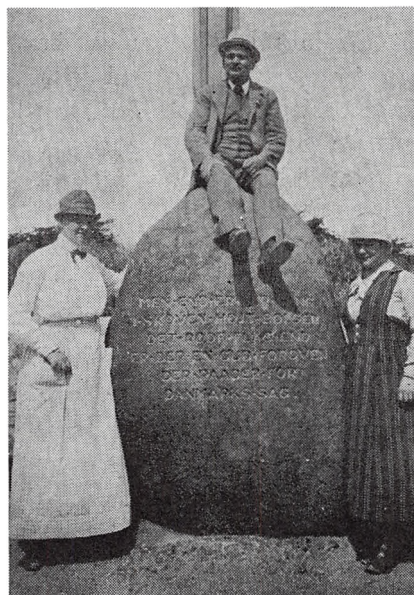
at spille bold med onkel Holger og at lave kunster, eller måske var det omvendt. På sine gamle dage fik Wolle en fedtknude så stor som en bold på sit lår. »Ah«, sagde onkel Holger, »han kom bare til at sluge sin bold, en dag vi legede«. Vi børn troede ham, men undrede os noget. Endnu har jeg den perlebroderede, voksdugforede lille taske, som tante Emma havde lavet til Wolle til de lækkerbiskner, der skulle bringes med hjem til ham, når familien havde været til selskab.

Engang deltog vi i Kolding skoles majfest. Med flag i hænderne gik vi sammen med eleverne fra skolen ud i skoven og kom hjem igen med bøgeløv. Det kunne være koldt i maj og vi skulle jo være i hvide stivede sommerkjoler med højrøde skærf og uden overtøj. Tante Emma fulgte optoget i taxa, og da hun så, hvor vi frøs, gjorde hun holdt, og i mangel af bedre stoppede hun os ud med aviser under den tynde kjole. Det var mede faktisk dejligt.

At det også var guldsmeden, der havde forarbejdet og skænket kronregalierne til majfesten, er blandt meget andet et bevis på, med hvor stor kærlighed og offervilje de begge omfattede deres by og dens traditioner. Også altersølvet til Kristkirken i Kolding er skænket af Emma og Holger Kyster. De var barnløse, men ville dog på anden vis sætte sig minder i deres elskede by.

Deres glansperiode faldt i Genforeningens tid. De havde begge kæmpet og virket for, at Sønderjylland skulle tilbage til Danmark, og det var en stor glædesdag for dem, da de stod i

På Dybbøl 1921. Ellen, Holger og Emma Kyster.

Hammershøis dør til guldsmed Kysters butik, Adelgade 8.

første række og så Danmarks konge på den hvide hest ride ind i det gamle danske land. Hver dag dumpede et farvestrålende brevkort ind ad brevkassen til os med bud om oplevelserne i Sønderjylland.

Onkel Holger og tante Emma havde i »Kysters gård« i Adelgade 8 skabt et smukt og særpræget provinsmiljø. Man gik fra gaden gennem den store smedjernsport med bedstefars monogram og årstal ind i den lukkede gård med de toppede brosten, sidebygningen med guldsmedeværkstedet og den idylliske bagbygning dækket af slyngroser og kaprifol med stentrappen op til den gamle ægte sønderjyske dør med »spejl«, og i farver som man brugte det i landsdelen, indrammet af vinranker, der endog frembragte modne druer. Bagved, op mod slotsbanken, lå så den hyggelige gammeldags have med de mange blomster. Men også deres egen lejlighed i forhuset ud mod Adelgade på første sal, hvor bedstefar havde boet, forbundet med køkken og værksted gennem en indvendig trappe, var noget helt for sig.

Holger Kyster i sin have.

Det var et overordentlig hyggeligt hjem, men kulturelt hævet over, hvad man ellers så hos en håndværksmester i provinsen. Alt bar præg af familiens interesse for godt håndværk.

Der var ingen statussymboler, men gode gedigne ting, der vidnede om sans for kvalitet, ja endog for kunstnerisk kvalitet, fremelsket gennem det nære samarbejde og venskab med førende kunstnere, der kom og gik i dette gæstfrie, velstillede borgerhjem. Onkel Holger havde altid interesseret sig meget for Koldinghus slot og for samlingerne på museet. Han var med til at stifte en museumsforening, og der modnedes efterhånden hos ægteparret en beslutning om at indsætte museet som universalarving, imod at der som varigt minde blev indrettet en Kysterstue, hvortil deres egen stue i Adelgade flyttedes. Stuen rummede Bindsbøllmøbler, malerier af Svend Hammershøi, Joakim Skovgaard og Sigurd Wandel, og desuden keramik, broderier og bøger indbundet af broderen Anker Kyster. Der blev endog oprettet en fond, der havde til opgave at vedligeholde kunstværkerne. Ikke alene dag-

ligstuen, men Emma og Holger Kysters værdifulde samlinger af gamle sølvmønter, hovedvandsæg og sønderjyske laugskrus, broderier og kniplinger, ja endog stenalderredskaber gik til museet på Koldinghus, og bør den dag i dag kunne findes der. Også tanternes dukkestuer med de mange fine håndforarbejdede småting kom samme sted hen. De fire døtre i Kyster-familien var meget fingernemme og dygtige til al slags broderi, men der var også andet usædvanligt ved dem. Den eneste datter i første ægteskab, tante Emilie, blev uddannet til sygeplejerske og emigrerede til USA, hvor hun i Boston oprettede en klinik for nervepatienter. Hun vendte senere tilbage til Danmark og døde her. Endnu en datter, Ellen Kyster, blev sygeplejerske. Hun tog en opgave op blandt åndssvage mænd og blev plejemor på »Lillemosegård« ved København. Her fik hun ført igennem, at kårene og forplejningen ændredes, og at der blev sørget for terapi til dem. Hun satte dem i gang med løvsavsarbejder og med håndarbejder, og opnåede fine resultater med dem bl. a. i korsstingsarbejder. Hun huskede dem til jul og fødselsdag, og blev en elsket plejemor. Tante

Ellen kom i sine ferier altid til Kolding hos familien, og efter bedstefars død ikke mindst hos Holger og Emma. Her deltog hun, køn, statelig og elegant i det muntre liv, der på den tid førtes hos guldsmedens. De sidste år gjaldt besøget de to ugifte søstre, Agnes og Dagmar, der sammen boede på Haderslevvej.

Den tredje søster, Dagmar, kom til Askov Højskole på et af de første hold, og den fjerde, tante Agnes blev til megen fryd og glæde for børn i Kolding og omegn. Hun indrettede nemlig i bedstefars ejendom den herligste butik udelukkende med legetøj — den eneste af sin art i miles omkreds. Det var et eldorado for os at komme i butikken hos tante Agnes, og ikke mindst dukkerne, der skulle repareres af hende selv, var det store trækplaster. Frk. Anna Bonde var en god medhjælper, og sammen førte de to tillige hus for bedstefar, så længe han levede. Vi piger misundte vores nogle år ældre bror meget, for han var stor nok til at få lov at ekspedere.

Tante Dagmar flyttede til København i 1892, da Anker Kyster fik eget bogbinderværksted i Frederiksborggade og løste borgerskab som bogbindermester i København. Hun gik på

Dagmar Kyster, der blev den længst levende af alle skomager Kysters børn. Hun døde i 1959.

To søde småpiger fra 1914. Bodil og Annelise Kyster 5 og 4 år.

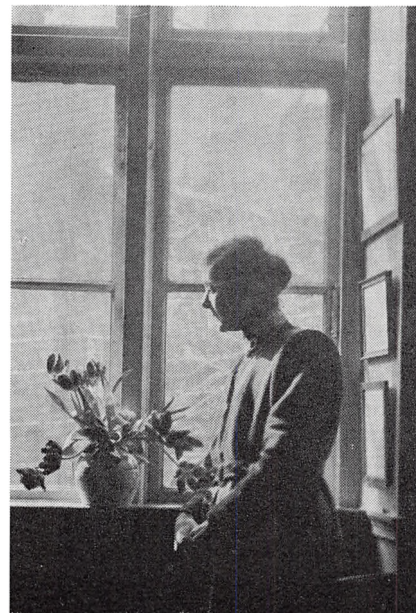
bogholderikursus for at kunne hjælpe far i hans virksomhed, og førte hus for dem begge, så længe han var ungkarl. Sød og let og sirlig med megen pligtfølelse virkede hun i Sværtegade 3, lige til far p.g.a. sygdom måtte opgive sit daglige arbejde med bogbinderiet. Tante Dagmar

havde udpræget familiefølelse, og tilbragte sit otium i Kolding sammen med tante Agnes, og blev den længst levende af alle skomager Kysters børn. Da hun døde i 1959, var der ikke flere af slægten Kyster bosat i Kolding, den slægt der i små 200 år havde været med til at præge byen som gode borgere.

Men nu har slægten atter sin gang i Kolding, idet en datter med mand og børn har slået sig ned i byens omegn, og nu er levende optaget af minderne om slægten, af Koldings trivsel, og af alle de nye kulturelle indslag.

En skøn sommeraften sad vi således sammen oppe på Slotsbanken med ryggen mod den endnu varme slotsmur og lyttede til klokkespillet fra Sct. Nicolai kirke, der lod den dejligste koncert lyde ud over byen. Vi kunne se lige ned i Adelgade 8, i bedstefars gamle ejendom, og minderne vældede frem og samledes i en eneste varm taknemmelig syntese: Denne by

for vore fødder rummede kun gode minder om glade timer med herlige, livsbekræftende mennesker. Ikke eet ubehageligt minde dukkede op, alle de nu hensovede i slægten, som vi havde kendt, havde blot været besjælet af ønsket om at gøre alt så godt for os børn, som det var dem muligt.

BENDIXEN BRILLER

Udgravningerne i Borchs gård

Sommeren 1976

af Vivi Jensen

For tredje år i træk havde kulturudvalget bevilget penge til arkæologiske udgravninger i Kolding by, og i år valgte vi at forsøge os på parkeringspladsen i Borchs gård, hvor forudgående borerer havde vist særligt svære kulturlag. Det var således med store forventninger, at vi gav os i kast med de to parkeringspladser, der var udlagt til os, og lad det være sagt straks, at vi ikke blev skuffede. Tværtimod. I alt gjorde vi omkring 1700 enkeltfund; som sædvanligt flest potteskår, men også meget andet, der kan fortælle om handel og håndværk, samt om borgernes liv gennem mere end 700 år.

Vigtigst var det, at vi fandt rester af mindst tre huse. Øverst og yngst et bindingsværkshus med lerstampet gulv, opført engang i 1500-årenes første halvdel, nedbrændt midt i 1600-årene. — I den forbindelse kan man ikke lade være at tænke på de ødelæggelser, Svenskekrigene i årene 1657–1659 bragte over byen; men branden kan natur-

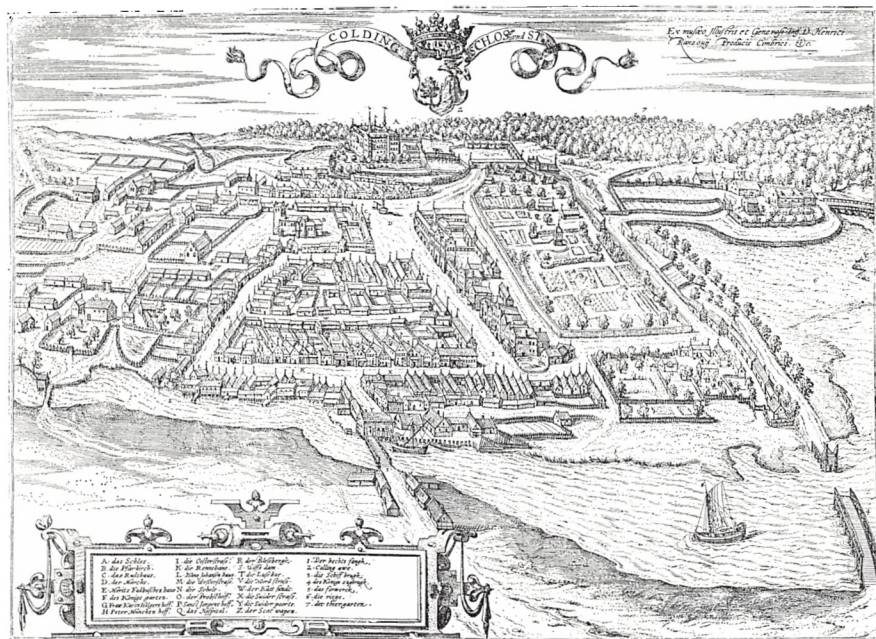
ligvis lige så vel skyldes alt muligt andet. Dateringer ved hjælp af lertøj kan aldrig blive præcise nok til at afgøre den slags spørgsmål. — Vi fandt foruden gulvet resterne af det brændte fodtømmer, teglstumper og brændt lerklining. Måske har ydervæggene været teglsatte og skillerummene lerklinede.

Før dette bindingsværkshus havde der på samme sted ligget et træhus, og vi kan gætte os til, at det må være opført engang sidst i 1400-årene, men de, der byggede bindingsværkshuset, ødelagde næsten alle spor, så det er meget begrænset, hvad vi ved om det. De bevarede stolperester var ikke store nok til at sige noget om konstruktionsformen.

Under dette træhus var der spor af endnu et hus, også dette lerklinet og med lergulv. Tilsyneladende var det brudt ned til grunden, så der var ikke meget tilbage af det. Vi gætter ved hjælp af lertøj, fundet over og under det, på, at det er bygget engang omkring år 1400.

Forresten lærte vi mere om

byggeskik i Kolding, end de tre hustomter kunne fortælle os. Bl. a. kan vi nok aflive myten om, at de allerfleste af byens huse i middelalderen var forsynede med stråtag. Vi fandt nemlig store mængder middelalderligt tagtegl af typen »munk« og »nonne«, samt naturligvis også en del vingetegl, der ligner moderne tagsten, og som kom i brug henimod midten af 1500-årene. Mursten var der ikke nær så mange af, og vi kan måske heraf slutte, at mange af de tegltækkede huse har været af træ eller haft lerklinede vægge. Den ældste mursten, vi fandt, var 9 cm tyk og 13 cm bred (mod moderne teglstens 5 cm × 10 cm). Den var glaseret på bredderne, og den bragte iøvrigt en lille hilsen fra teglbrænderen, der før brændingen, da den endnu var blød, har støttet den mod sin

Indridset gavlhuis af samme type, som husene på Rantzaus Kolding-prospekt fra 1580'erne, der ses til venstre herfor.

mave. Der er endnu tydelige aftryk af det vævede arbejdsforklæde. Vi fandt den i det nedbrudte hus fra omkring 1400.

Fra omkring 1400 har i hvert

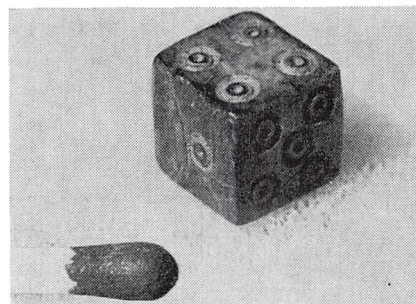
fald en del af husene haft glasrunder. Vi finder altid meget tyndt og fint (og skrøbeligt) rudedglas, af og til endnu indfattet i blysprosser, og i år fandt vi to stykker malet glas. Motivet var brudstykket af en engel, og ruden, det har hørt til, har siddet i et hus engang i 1600- eller 1700-årene.

Allermorsomst var dog et hus, indridset på et lille stykke tagskifer. Tegningen er lavet engang i 1600-årene, og den viser et typisk gavlhus med dør og træbeklædt gavltrekant. Engang et karakteristisk Kolding-hus, som vi kan se det af Rantzaus prospekt fra 1580'erne, nu kun bevaret i Borchs gård og i Turistbureauet i Helligkorsgade.

Dybest i udgravningen, i lag fra 1200–1300-årene, stødte vi på et flettet risgærde, fornyet én eller to gange, og øst herfor et 30 cm tykt lag kogødning. Der var ingen lerklining i forbindelse med risgærdet, så det var ikke nogen stald, men en ind-

hegning, som kvæget har overnattet i, når byhyrden bragte det hjem fra bymarken. Det var så velbevaret, at vi kunne se, hvad man har fodret med. Umiddelbart kunne vi påvise halm, mos, bregner, og grene med løv, alt usandsynligt velbevaret. Prøver af gødningen er sendt til Landbohøjskolen, hvor man vil undersøge den nærmere.

De mange småfund var som nævnt meget spændende. Om håndværk vidner bl. a. et merlespir til splejsning af tovværk og en båndkniv til træ- eller læderarbejde. Der fandtes to hestesko, en spore og en del af et bidsel. Af mere luksuriøse ting fremkom en lille sølvkæde og en fingerring af kobberblandet guld med en endnu ikke tydet indskrift. Om dagliglivet fortæller tre bordknive, en lille benterning, og to meget velbevarede læderstøvler, der lå nedtrådte i gødningslaget, samt to mønter, heraf én præget af Erik af Pomern i 1422. Endelig opsamle-

Den lille benterning i forhold til en almindelig tændstik.

des flere tusinde knogler, der til sin tid vil kunne fortælle os meget om kvægavl, jagt og fiskeri. (Fra sidste års udgravning ved vi f. eks., at man har drevet marsvinefangst). Om fjernhandel fortæller potteskår fra bl. a. Tyskland, England, Frankrig og Spanien eller Italien.

Det store fund skal nu gennemgås i enkeltheder, og sammenstillet med resultaterne fra de to første års udgravninger vil det utvivlsomt være et vigtigt bidrag til vor viden, ikke alene om Koldings udvikling, men om vore byers fortid i det hele taget.

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI A/S

L. Fuglsang & Sønner

Slotsgade 10 . Kolding . Telefon (05) 52 14 88

Bøger . Alle slags tryksager . Eget bogbinderi

Bofællesskabet »Gyndbjerg« i Agtrup

af Anni og Mogens Brørup

Omkring 30.000 danskere bor i midten af 1970'erne i kollektiver eller bofællesskaber. Engang — det var i slutningen af 1960'erne, da der endnu ikke var så mange af dem — fik ordet kollektiv uindviiede til at fremfinde: »Gruppesex — hir, hir!« og andre gode borgere så i disse fællesskaber frø af socialistisk ugræs, som snart ville fyge over ligusterhækkene og videre ind i boligblokkene og foranledige revolutionen.

Om den almene viden om de nye boligformer er blevet større, er tvivlsomt, men eksperimenterne er støt og roligt blevet fortsat. — Hvad dækker så fænomenerne kollektiv og bofællesskab over? Forenklende og generelt kan man om de første sige, at fællesskabet kan gå på produktion af varer og levnedsmidler f. eks., økonomi, politisk arbejde, privatliv og børneopdragelse, mens bofællesskaberne mere kendetegnes ved fælles varetægelse af f. eks. byggeri, miljøplanlægning, pasning af inden- og udendørs arealer og indkøb af større faciliteter.

I begge tilfælde er der altså tale om, at mennesker slår sig sammen i grupper, fordi de har valgt at samordne en række af deres behov og ønsker m.h.t. bolig/livsform/politisk arbejde. Samordningen, eller fællesskabet om man vil, kan indbefatte alle sociale udfoldelser lige fra de mest praktiske gøremål til intetst menneskeligt samvær og politisk aktivitet. Fællesskabet kan således fungere på ret forskellige planer inden for den givne gruppe og vil naturligvis være påvirkeligt af både ydre (politiske og økonomiske) faktorer og af det enkelte medlems

udvikling. Kollektiver og bofællesskaber er nogle særdeles bevægelige størrelser, der ikke sådan kan bringes under én hat.

Hvordan det vil spænde af i Agtrup, kan vi af gode grunde ikke sige så meget om endnu. Vores forhåbninger kan man læse om i slutningen af denne artikel, som nu vil gå over til at berette om

Optakten

Startsignalet til Gyndbjerg blev givet, da Kolding kommune bad arkitekt Klaus Vedel fra byplanafdelingen om at udarbejde nogle udnyttelsesalternativer i

forbindelse med en kommunal udstyknings i Sdr. Bjert. Det skete i efteråret 1973. Klaus Vedel gik i gang med sine overvejelser, som hele tiden indbefattede den eksisterende gård. Den 19. 3. 1974 blev hans forslag behandlet i Teknisk udvalg, som enstemmigt vedtog det og anbefalede offentliggørelse gennem regionalradioen og lokalpressen. Ved henvendelse til Teknisk forvaltning fik interesserede tilsendt informationsmateriale. Forrest var anbragt denne introduktion:

Et boligexperiment

»Et af kommunen ejet areal, matr. nr. 2d, Sdr. Bjert, på ca. 12 ha, ønskes anvendt til en boligbebyggelse af mere eksperimentel art. Området er omhandlet i byplanvedtægten nr. 95 A og betegnet IA.

Bebyggelsen består af en ældre gårdbygning og 12 parcelhuse. Gårdanlægget tænkes anvendt til funktioner beboerne kan være fælles om, det være sig værksted, gildestue, sauna m. v. Gårdspladsen og én af længerne anvendes til parkering.

Der bliver ikke indrettet parkeringsmulighed ved hvert enkelt hus, men det tillades at køre til huset i forbindelse med aflæsning af varer, persontransport af ældre eller gangbesværede, renovation o. lign. Derved kan boligvejen primært betragtes som et fodgængerområde.

Parcellens facadelængde kan, ved udeladelse af garagering, nedsættes til det minimale, her regnes med 19–24 m. Ligeledes kan vejbredden nedsættes til 6 m. Ved placering af husene i vejlinie vil udnyttelsen af grunden være maximal.

Boligvejen afsluttes i en plads, som foruden samlings- og legeplads, fungerer som vendeplads.

Forslaget søger ved sin udformning at genskabe nogle af

de urbane kvaliteter, man kender fra landsby- og købstadsgaden. Ved indpasning af et ældre bygningsanlæg samt mulighederne for oprettelse af fælles faciliteter mener vi, at der skulle være grundlag for et nuanceret og rigt bomiljø.

Projektet henvender sig til en gruppe mennesker, der allerede på planlægningsstadiet kunne tænke sig et samarbejde. Udarbejdelse af en deklaration skal ske i samarbejde med kommunen og vedtages af kommunalbestyrelsen, inden køb kan foregå.»

Forberedelsesfasen

Knap et år efter at startsignalet var givet, holdtes så det første møde. Kun to af de otte fremmødte familier kendte i forvejen hinanden; vi andre havde den lidt generte fornemmelse, som partnere vel har, når de har mødt hinanden gennem avisens »Personlige« og står der med deres håb og forventninger. — Fra dette første møde i slutningen af september 1974 og frem til foråret 1976 har skønsomt 60–70 mennesker været i løser eller tættere forbindelse med gruppen. Antallet af møder har ikke været mindre. Men sammenlignet med andre grupper — som er startet med et større antal personer spredt over et større geografisk område og uden kommunal jord endsig en

ældre gårdbygning på hånden — har vi været begunstiget. Siden vi pr. 1. marts 1976 overtog gården, har vi kunnet holde alle vores møder der, ligesom den er blevet brugt til beboelse. Og kommunen har været meget rimelig m.h.t. overtagelsessum og -dato.

Det betyder imidlertid ikke, at forberedelsesfasen har været problemfri. Gruppen eller »studiekredsen« har på visse tidspunkter været nede på 2–3 »troende« familier, og gejsten har til tider været lav, når praktiske problemer med finansiering og tegning af husene syntes uoverkommelige. (Vigtige begivenheder i forberedelsesfasen har været besøg hos to sjællandske boligfællesskaber, Sættedammen ved Hillerød, Skråplanet ved Jonstrup samt et nyere i Hald Ege ved Viborg. Disse besøg gav impulser og mod til at fortsætte, og de blev arrangeret, når en del nye interesserede havde meldt sig til gruppen). Ved at komme i tide med låneansøgninger har de fleste dog opnået at få 30-årige lån hos kreditforeningerne, og medbyggeri på flere af husene vil betyde en mindre stram økonomi. Dertil kommer, at vi gennem fællesindkøb af gennemgående materialer som mur- og tagsten osv. har kunnet sænke byggeudgifterne for den enkelte. Udnyttelsesgraden af husene varierer efter økonomi

og pladsbehov, således at ikke alle fra starten bruger deres 1. sal.

At husene skulle fremtræde, som de gør, beror på en tidlig principbeslutning i gruppen, som er blevet nedfældet i en deklaration for området.

Her ved slutningen af 1976 kan man ved selvsyn konstatere, at to rækker rektangulære rødstenshuse med høj rejsning og røde teglstenstage skyder op omkring den let buede boligvej. I selve den fysiske placering af husene kan man iagttage, at en af Klaus Vedels grundideer fra udnyttelsesforslaget er bevaret. Både skabelsen af »gaden« og de anvendte materialer samt bevarelsen af gården skulle sikre et udseende, som næppe vil støde an mod det landsbypræg, som er en af kvaliteterne ved Sdr. Bjert.

Vores byggeri er dog ikke overstået med færdiggørelsen af de 12 huse, som skal rumme de nogle og tyve voksne og de nogle og tyve børn. Det er meningen, at gårdens stuehus skal ombygges, således at vi bl. a. får et

alrum til ca. 50 personer. Desuden skal der indrettes forskellige værkstedsrum i stalden, hvor foreløbig den fælles varmecentral er placeret, og ladebygningen skal fungere som fælles carport. De fysiske rammer for boligfællesskabet stiller altså stadig udfordringer til os. Og hvad med vores forhold til hinanden, forventningerne til fællesskabet og det kommende samliv med Sdr. Bjert?

Forhåbninger

For at tage det sidste først er det oplagt, at vi alle betragter det som en vældig fordel at rykke ud til et overskueligt bysamfund hvor institutioner og forretninger ligger tæt på. Og så er byen ikke bare et vedhæng til Kolding, en anonym parcelhustystykning som 117 andre.

Det er ligeledes et gennemgående træk hos gruppen, at man har været meget tiltrukket af muligheden for at præge det fysiske miljø; boligvejen bliver bilfri og skulle gerne lokke andre end børnene ud, man har

givet afkald på de store private haver til fordel for flere fællesarealer til ophold og leg og opdyrkning.

Som det tidligere blev nævnt, var det ikke så mange af familierne, der på forhånd kendte hinanden, inden de gik ind i dette her. Der er heller ingen af os, der har prøvet at leve i kollektiv eller bofællesskab før. Vi er alle almindelige mennesker med hus/lejlighed og børn, som godt vil bo anderledes og med større nabokontakt, og som synes, at springet til Gyndbjerg er en rimelig løsning. De fælles praktiske opgaver, vi får at løse, er en håndfast udfordring til det gode naboskab. Der er ting, som simpelthen *skal* gøres. Og her kan ligge en styrke i, at man er mange om det.

Vekselvirkningen mellem at kunne være sammen og at være sig selv; det at vide, at *begge* muligheder hele tiden er der, er nok drivkraften bag det spring, som måske en dag for mange vil tage sig ud som et forsigtigt skridt.

Billedindsamlingen i Kolding

I 1976 gennemførtes i dagene $\frac{3}{4}$ – $\frac{11}{4}$ en vel tilrettelagt kampagne med det formål at indsamle gamle værdifulde billeder og film. Kampagnen foregik i hele Vejle amt, som hermed fulgte eksempler fra andre amter, hvor man i de nærmest foregående år havde gennemført lignende indsamlinger.

Baggrunden for disse indsamlingskampagner er den erfaring, at de fleste fotografier af personer, huse, gadepartier etc. på et eller andet tidspunkt tilintetgøres eller forsvinder — mange

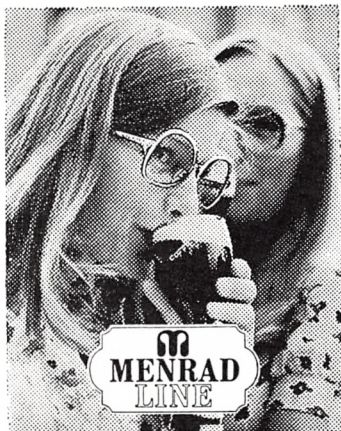
interessante billeder er givetvis gået til grunde i tidens løb.

Nu håbede man at hindre en del af sådanne tab ved at bevæge folk til at forære de lokale arkiver — subsidiært udlåne til dem med affotografering for øje —, hvad man måtte have liggende af historisk værdifulde billeder. Disse kunne arkiverne derefter registrere og bevare for kommende generationer. Indsamlingen i Vejle amt blev en succes — ikke mindst i Kolding.

Her blev der indrettet i alt 13 indsamlingssteder, hvor folk

havde mulighed for inden for visse »åbningstider« at aflevere billeder til personer, der frivilligt havde stillet sig til rådighed

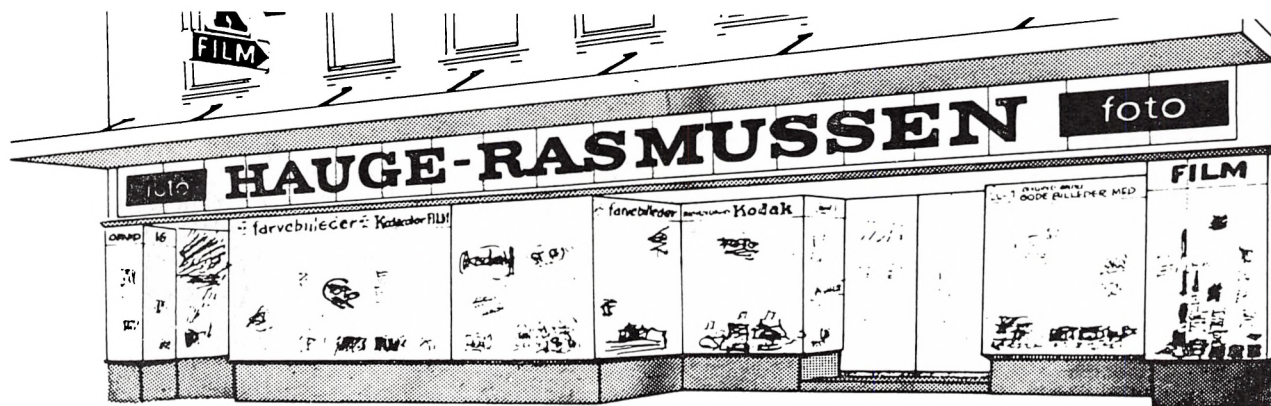
Modebriller

Kay Lauridsen

Optiker/optometrist

Jernbanegade 1 . 6000 Kolding . Tlf. (05) 52 09 41

Vi er tilsluttet Danmarks største indkøbsforening for fotoudstyr.

De store fællesindkøb, der foretages i ind- og udland, giver lavere priser,
og disse fordele kommer Dem til gode.

HAUGE-RASMUSSEN

FOTO

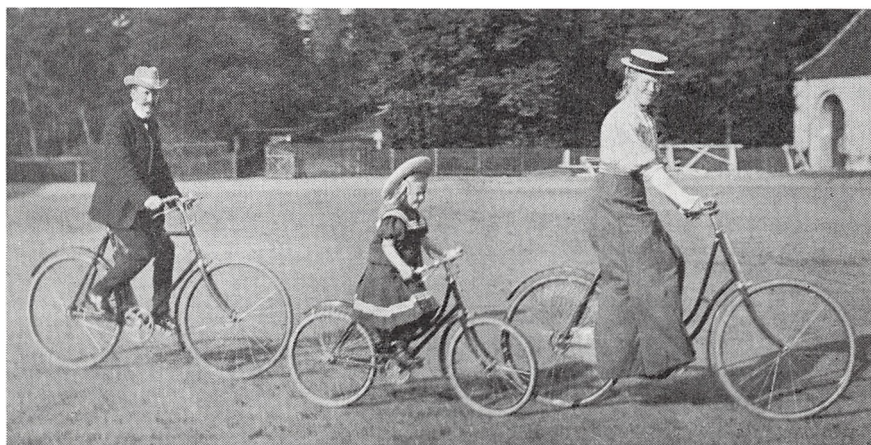
HELLIGKORSGADE 16 - 6000 KOLDING
TELEFON (05) 520070 - (05) 524270

som indsamlingshjælpere. Indsamlingsstederne var Hovedbiblioteket, Nørremarksbiblioteket, Koldinghusmuseet og skolerne i Alminde—Viuf, Bramdrup, Dalby, Eltang, Harte, Seest (gamle skole), Strandhuse, Sønder Bjært, Sønder Stenderup og Vonsild.

For at skabe publicity om sagen blev der etableret forskellige arrangementer. På Hovedbiblioteket og på Nørremarksbiblioteket udstillede man visse dele af den samling gamle billeder, som Kolding Byarkiv allerede var i besiddelse af. Og på Koldinghus var arrangeret en udstilling fra museets billedsamling. Desuden gennemførtes flere lysbilledforedrag — to på Hovedbiblioteket med titlen »Kolding i gamle dage«, et i Dalby, hvor emnet var »Kolding og Dalby — før og nu« og to i Sønder Bjært, hvor man så »Billeder fra det gamle Bjært« og »Billeder fra Agtrupskov«. Og endelig var der to fremvisninger af gamle Kolding-film, den ene på Nørremarksbiblioteket, den anden på Hovedbiblioteket.

Indsamlingskampagnen fik værdifuld støtte og opbakning fra mange sider. Det kulturelle udvalg i Kolding havde forud bevilget 10.000 kr. til formålet, og uden disse penge havde det næppe været muligt at opnå så tilfredsstillende et resultat, som

tilfældet blev. Desuden ydede de lokale aviser stor assistance, idet de både i dagene, før indsamlingsperioden begyndte, og hver dag, mens den forløb, — ja, selv efter den var sluttet — omtalte »billedstormen«, som kampagnen blev kaldt.

Men aldeles afgørende var den støtte, der blev ydet af mange interesserede mennesker, som frivilligt arbejdede for sagen. At nævne navnene på alle disse hjælpere er ikke muligt; et forsøg herpå ville givetvis medføre, at nogen blev »glemt«. Der blev nemlig ikke i forbindelse med kampagnen organiseret noget bureaukrati, hvor hver eneste hjælper blev registreret — selv om der selvsagt blev foretaget mange nødvendige optegnelser for at huske det hele. Det aftaltes mundtligt på et forberedende møde og senere »hen ad vejen«, hvem der påtog sig den

ene eller den anden opgave. Og i mange tilfælde fik en person, der påtog sig et job, større eller mindre assistance, mens han udførte det, idet en og anden kom til og »gav en hånd med«. Ikke få ofrede mange timer på et opsøgende arbejde for at få billeder frem — og nåede gode resultater.

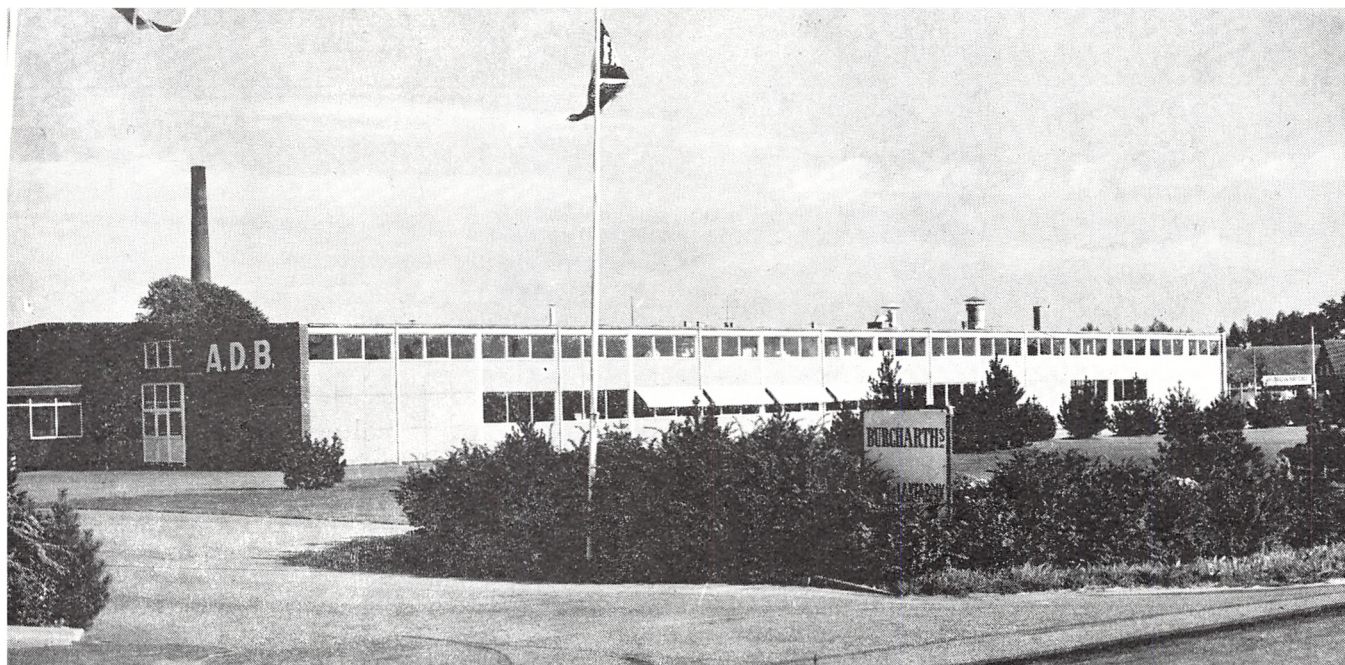
Hvad kom der så ud af det hele? Nogle tal vil vise det.

I alt indkom ca. 9500 fotografier, hvoraf ca. 8500 var gave, og

de resterende ca. 1000 var lån. Også en del film indkom, nogle som gave, andre som lån. De anførte tal på billeder er omtrentlige, da der også efter kampagnens afslutning tid efter anden er indkommet flere. Alle de lånte fotografier er blevet affotograferet, og originalerne leveret tilbage til ejerne.

Hele det indkomne billedmateriale beror nu på Kolding Byarkiv, hvor man omhyggeligt udarbejder registratur over det.

INDUSTRIMALING

LUFT- OG OVNTØRENDE TIL ALLE FORMÅL
INDEN FOR METALINDUSTRIEN

FARVER OG LAKKER GENNEM MERE END 100 ÅR

BURCHARTH'S FARVE- OG LAKFABRIK A/S

Bramdrupdam . 6000 Kolding . Telefon (05) 56 81 00

Gensyn med barndommens by

af tidl. folketingsmedlem Anker Lau

Bredgade 67
1260 København K

For os, der er født i Kolding, er byen, dens dejlige omegn og hele trekanten mellem Kolding, Askov og Aabenraa, som dengang var gennemskåret af den gamle dansk-tyske grænse fra 1864 til 1920, noget helt for sig selv.

Vi voksede op med en ganske særlig indstilling til tilværelsen i Danmark. Dengang var en Koldingenser født i byen. Tilflyttere kunne aldrig blive andet end Koldingere.

Det er nu mere end 50 år siden, jeg rejste fra den lille glade by ved fjorden og drog ud i den store verden, som jeg ventede mig meget af, men jeg føler mig stadig som Koldingenser.

Min far, sagfører Edv. Lau, var også født i Kolding, kom allerede som 29-årig ind i byrådet, opnåede 25 års jubilæum i 1913 og blev byens og landets første folkevalgte borgmester i 1914. I 1916 forlod han kun byen af hensyn til sine 3 drenge, da han lod sig vælge til adm. direktør for Ny jyske Købstadkreditforening i Århus, men også han følte sig som Koldingenser lige til sin alt for tidlige død i 1924 kun 65 år gammel.

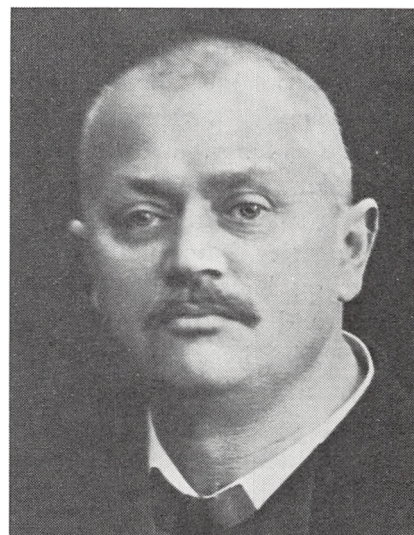
Jeg har ofte spekuleret på, hvorfra det særlige Koldingsind stammer, og om det eksisterer for de yngre generationer. Det er jo allerede længe siden, vore skoler ophørte med at undervise i dansk poesi, litteratur og historie, og de unge i dag, synes ikke at vide meget eller interessere sig for, hvad der skete før den anden verdenskrig. Men vi der er født omkring århundred-

skiftet, og gik i skole hvor Georg Bruun var rektor, vi fik noget med os ind i fremtiden, som lever i os, så længe vi selv lever.

Jeg tror, at Chresten Bergs politiske frihedskamp imod Estrups provisorier, Askov Højskoles grundtvigske frisind og, på den anden side af den daværende dansk-tyske grænse, H. P. Hanssen-Nørremølles kamp i den tyske rigsdag i Berlin for Sønderjyllands genforening med Danmark, er gået op i en højere enhed, og skabte det jeg kalder det særlige Koldingsind.

Alene at gå i skole i Kolding med H. P. Hanssens døtre satte tanker i sving, som aldrig siden forlod os. Tanker vi satte i forbindelse med kongeborgen Koldinghus og dens historie, fra dengang Danmark var en stormagt også mod syd.

Jeg blev født i systemskiftets år 1901 og dette, i forbindelse med fars nære tilknytning til C. Berg og efter Bergs død til tidens andre store venstrepolitikere, I. C. Christensen, Niels Neergaard, Klaus Berntsen, Sigurd Berg og især Enevold Sørensen, den tidligere redaktør af Kolding Folkeblad, som var minister fra systemskiftet til 1909, har vel helt naturligt påvirket min fremtid, også fordi min indtræden i denne verden kostede min mor livet. Selvom min elskelige »Bedste«, mormor, var i mors sted, indtil hun selv døde, da jeg var 7 år, blev min far det faste holdepunkt i min ungdom, og jeg er ham dybt taknemmelig for det Koldingsind han lærte mig, men det må have været

Edv. Lau. Byens og landets første folkevalgte borgmester.

hårdt for ham efter kun 13 års lykkeligt ægteskab i 1901 at stå alene med 3 små drenge.

Fra århundredskiftet op til den første verdenskrig var Kolding en lille idyllisk by med 12–14.000 indbyggere der alle, mere eller mindre, kendte hinanden. Vel var der klasseforskel, men intet classeskel. Man vurderede ikke dengang hinanden efter pengepungen, men mere efter den medmenneskelige respekt, ethvert arbejde fortjener. Det var dengang, det var de flestes mål at få foden under eget bord, efter at en uddannelse gjorde det muligt. Det begyndte i skolen, og den tids lærere følte deres opgave som et kald.

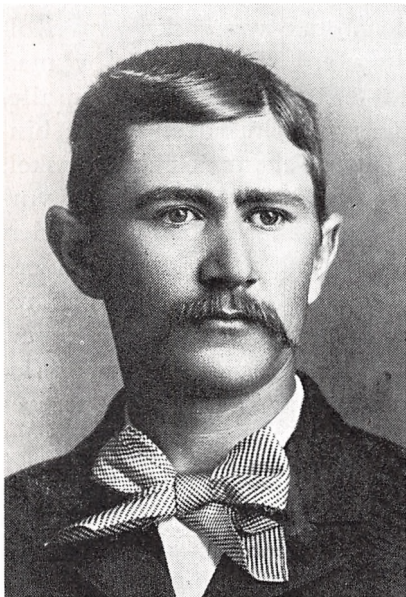
Jeg husker min første skoledag fulgt af tante Johanne Høyer og i 1. klasse modtaget af lærer Karl Hansen og hans smilende kone. Det var to gudbenådede pædagoger. Her fik jeg mange kammerater og venskaber for livet, selvom det jo tyn-

der lidt ud i kredsen jo ældre man bliver.

Trods mors død mindes jeg kun en lys og lykkelig barndom omgivet af ovennævnte legekammerater fra skolen og en stor familiekreds såvel på mors som på fars side og familiens mange venner i byen iøvrigt.

På fars side husker jeg især hans far, Lorentz Peter Lau og hans anden kone, der altid var sengeliggende. Dernæst fars søster, Ottorine, gift med stationsforstander Jensen i Døstrup, hvor jeg som barn holdt mange dejlige ferier. Fars anden søster Minne og hans bror Theodor, der udvandrede allerede i 80erne til Amerika, hvor de skabte sig en fremtid med eventyrets glans over sig. I min barndom var de jævnligt hjemme i Kolding, og også dette nærede naturligvis min fantasi om den store verdens muligheder.

På mors side spillede naturligvis »Bedste« hovedrollen. Hun var enke efter kunstmaler P. Høyer, der døde allerede i

Theodor Lau, bror til borgmester Edv. Lau, som ung i U.S.A. ca. 1880.

1874, og hun var født Deissner og søster til faderen til de syv søskende, der alle levede ugifte sammen i et familiefællesskab.

Familien Deissner med nogle venner. Theodora Deissner blev i 1916 landets første kvindelige overlærer.

De tre brødre var vel, næst Jens Holm, de største kreatureksportører i Sydjylland. To søstre var lærerinder. Den ene, Theodora, blev i 1916 landets første kvindelige overlærerinde. En tredje søster, Anna, handlede med damelingeri, og endelig førte den fjerde søster hus for hele familien. Familien stammer fra franske flygtninge ligesom Deleuran'erne, la Cour'erne, Dujardin'erne o. a. De talte aldrig om deres afstamning, men ved hjemmets opløsning fandt jeg i en sekretær, som jeg arvede, to laksegl med et våbenskjold med tre franske liljer og navnet Deissner. De blev alle meget gamle, mellem 80 og 90 år, og den sidste, Johan, døde i 1961 92 år gammel. De boede i villaen på hjørnet af Fredericiagade og Havegade, som de omkring 1908 købte af læge Reumert, tandlægens far og Poul Reumerts onkel.

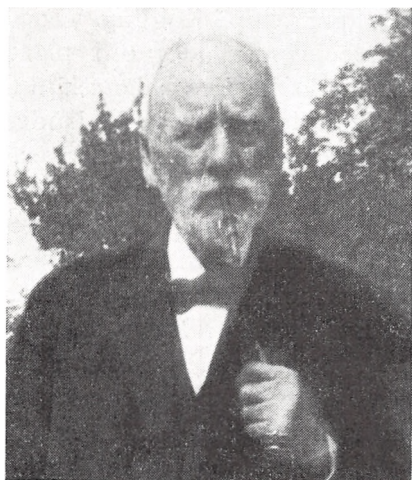
Mors bror, Vilhelm Høyer, var prokurist på Frøkontoret som oprettedes af bl. a. Carl Stenderup, en bror til den store korn- og foderstof-købmand N. P. Stenderup, der var gift med min mors søster, Marie. De boede dengang i den villa, man endnu kan se toppen af, efter at Palmehaven blev indrettet her. Deres søn, Chr. Stenderup, kom også til at spille en rolle i handelsforeningen og i byrådet, og

næste generation, Niels Chr. Stenderup, blev senere ambassadør i Australien og New Zealand. Han lever nu i Schweiz og fjerde generation i England. Familiefirmaet, Sydjysk Korn- og Foderstofkomp. A/S, i hvis bestyrelse jeg sad en halv snes år indtil det fornylig blev solgt, var min sidste familiekontakt til Kolding.

Hvor langt man kan huske tilbage, er vel nok individuelt, men jeg har helt klare minder om min »Bedste« adskillige år før hun døde. Jeg husker også fars søndagstur med sine drenge til mors grav på den gamle kirkegård. På hjemvejen besøgte vi altid farfar. Han ejede den lille ejendom, der ragede lidt frem på hjørnet af Brostræde og Søndergade.

Farfar havde deltaget i krigen i 1864, og det hører til mine kæreste minder at have hørt ham fortælle derom. Også dette nærede Koldingsindet og den historiske interesse hos mig. Hans medalje for deltagelse i krigen gemmer jeg stadig i hans gamle chatol, som nu står i vort hjem.

Hvis dette skal blive noget i retning af et tidsbillede af Kolding fra århundredskiftet til og med genforeningen med Sønderjylland, er der en række begivenheder, foreninger, kammerater og familier, som jeg må omtale selv med fare for, at det

Lorentz Peter Lau.

kommer til at fylde lidt rigeligt.

Det var jo i begyndelsen en tid uden biler i byen. Nok kørte der nu og da, til skræk og rædsel for alle heste, en fremmed bil gennem byen, men vognmand Poulsen i Sdr. Klostergade var den første, der anskaffede en bil til sin vognmandsforretning. Det var meget få, der havde telefon, og petroleumlampen var det almindelige i hjemmene og gaslygten på gaden. Den berømte trommeslager med de vigtigste nyheder husker jeg også. Skulle man udenbys til lands, var der kun DSB på tværs og på langs, hvor alle måtte skifte i Fredericia. Lillebæltsbroen var der ikke tænkt på, men ellers måtte man sejle eller

bruge Dagvognen, der holdt ved »Hotel den Hvide Hest« i Søndergade. Flyvemaskiner drømte man om, men radio og fjernsyn havde ingen fantasi til at forestille sig.

Mine skolekammerater var jo alle børn af Koldingensere eller Koldinger. Flere af deres forældre spillede en rolle i byens råd og foreningsliv. Således var Ejnar Ørkild søn af læge Ørkild og Knud Markussen søn af Maren og Peter Markussen, der drev Højskolehjemmet, hvor den tids venstremøder altid blev holdt i den store sal. Her gik vi børn også hver onsdag til danseskole hos frk. Plenge, der i silkekjole og lange hvide handsker dirigerede dansen, mens fr. Thomsen, der også spillede i Kosmorama, betjente klaveret.

Fru Markussen spillede en betydelig rolle i kvindesagen og partiet Venstre. Hun og læge Ørkild var også medlem af byrådet. På billedet af byrådet mens far var borgmester, ses en stor kreds af dem, der betød noget i kommunalpolitikken.

En række af mine kammerater fra skolen er nu døde. Henning Kyster, søn af skomager Kyster og nevø af Guldsmed Holger Kyster, der kom til at spille en stor rolle for Museet på Koldinghus. Peter

Nielsen, altid kaldet Peter Kronborg, fordi hans forældre drev hotellet af dette navn. Her holdt Forsvars- og Våbenbrødrene til. De havde alle deltaget i de slesvigske krige. Højtideligt afhentet med musik og faner blev far udnævnt til æresmedlem. Henrik la Cour, hvis far havde en gård i Seest måtte hver dag ride til skole på en islænder, der opstaldedes på Thomsens hotel. Hans mor var københavner, og hørte i sin ungdom til kredsen omkring Georg og Edvard Brandes. Ved eksaminer på skolen var hun ofte censor i dansk. I vor skole gik piger og drenge sammen allerede dengang. Jeg husker særlig Inga og Carla Stilling, døtre af kunstmaler Stilling på »Bakkehuset«, Stella Lind, Karen Amdisen m. fl. Denne blanding af drenge og piger gav jo anledning til, at der ofte var børnebal indenfor kredsen. Det formede sig højtideligt efter alle tidens skikke. Skriftlig indbydelse. Visit for at takke. Festdragt, der som oftest var blåt matrosthøj og hvide handsker, og balkort til at notere navnene på de piger, man skulle danse med. Det hørte sig til, at vi drenge skulle danse mindst een dans med alle pigerne. Ballets højdepunkt var ko-

Byrådets medlemmer 1914-16. Typograf Karl Sørensen. Læge O. Ørkild. Fru Maren Markussen. Dir. Ludvig Hansen (Holmsminde). Fru Anna Hagerup. Møller N. Madsen (Gøhlmanns mølle). Fru Kristine Skjøde. Sagf. Ahrend Petersen. Sagf. J. Viuf. Borgmester Edv. Lau. Faktor P. Rasmussen. Red. Knud Hansen. Vognm. Jørgen Madsen. Arbm. P. Nielsen. Nationalbankdir. Olf Bech. Brugsudd. J. P. Jensen. Maskinarb. Frands Sørensen. Fru Kirstine Sørensen. Dir. P. Gregersen. Brygger Møller Nielsen.

tillonen med små gaver i form af hatte, ordner, serpentiner o. m. m. Nogle dage efter ballet var vi atter på visit for at takke.

Når børnenes forældre feste- de, gik det anderledes til, men ikke mindre stilfuldt, naturlig- vis alt efter familiernes plads- forhold og økonomiske mulig- heder.

Det var almindeligt, at man holdt mindst een middag om året for familien og de allernær- meste venner. Det blev forbe- redt dage i forvejen med koge- kone, bordpynt o. s. Påklædnin- gen var efter anledningen, of- test diplomatfrakke, jaket, eller ved særlige lejligheder kjole og hvidt. Damerne bar jo dengang altid lange smukke kjoler. Ved middagen holdtes mange taler, og jeg husker, at far havde en særlig evne for gemytlige taler, hvis stemningen trængte til det. Efter middagen serveredes kaffe og dengang oftest med likør til. Herrerne samledes i een stue og damerne i en anden. Det kom så senere til kortspil, l'Hombre

eller Whist, mens en hyggelig duft af romtoddy bredte sig i stuerne, og damerne talte om det, damer altid har talt om ved sådanne lejligheder. De helt store fester holdtes på hotel Kol- ding. Jeg mindes adskillige fe- ster her, først og fremmest i an- ledning af fars byrådsjubilæum, og senere afskedsfest, N. P. Sten- derups guldbryllup o. m. fl. En skolekammerat, som siden måske kom til at spille den største rolle for mig, var Niels Peter Grunnet. Han var ikke født i Kolding, men da hans forældre kom til byen omkring 1912, gik vi i skole sammen i adskillige år. Vi blev hurtigt gode venner. Da skoleti- den var forbi, blev Niels Peter journalistelev på Kolding Avis, og jeg fik min handelsuddannel- se hos Kaalund og Henriksen (Kolonial en gros).

Det var jo omkring 1917—22, hvor den første verdenskrig slut- tede, og genforeningen med Søn- derjylland fandt sted. Man vil forstå, hvad disse begivenheder betød for en levende interesseret

ungdom, netop i Kolding. Vi op- levede krigens udbrud i 1914. Danmarks heldige balancekunst mellem de krigsførende lande, og vore mange besøg ved græn- sen både i Vamdrup og ved Fre- derikshøj. I krigens sidste dage var journalister fra hele Norden samlet her, jeg husker bl. a. Henry Helsen. Man regnede med, at kejser Wilhelm ville flygte til Danmark, men som vi ved, valgte han Holland.

Pressen i Kolding var jo som i andre byer, et blad for hvert parti. Redaktør Thastum for Kolding Folkeblad, Redaktør Aubeck fra det radikale ven- streblad. Aubeck redigerede iøv- rigt en lille bog om Kolding i 1916, der — læst af mig i dag — synes at undervurdere byens liv dengang. Socialdemokraten med Knud Hansen som redaktør og endelig Kolding Avis med red. Erik Hansen. Den mand, der havde skabt Kolding Avis, var Bertel Møller, som var en fæt- ter til min mor. Han og far var jo rystende uenige i politik, men

Kolding byråd på tur til Løverodde 1895.

Bageste række fra venstre: Kapl. P. Hansen. Købmd. A. Jensen. Konsul Kaalund. Næste række: Fabr. A. L. Johansen. ? Snedker J. Lauridsen. Fabr. S. W. Bruun. Vinh. Chr. Friis. Overretss. Bennetzen. Købmand E. A. Borch. Red. Enevold Sørensen. 3. række: Læge H. Fich. Borgm. Schjørring. Sagf. J. L. Hansen. Købmd. C. Nielsen. Forrest: Sagf. Edvard Lau. Murerm. Hans Nielsen. Maler Carl Jensen.

Menukort fra Hotel Kolding.

Menu
vid
„OLD BOYS“ AFSKEDS-MIDDAG
for
BORGMESTER LAU
den 13. Maj 1916.

☞

SMØRGÅSBORD	ØL & SNAPS
SUPPE COLBERT	OLD MADEIRA
FISKEFILET à la NORMANDI	NIERSTEINER
SLIKASPARGES RØRT SMØR	CHATEAU LEOVILLE
LAMMESTEG COMPOT, SALAT	ST. MARCEAUX SEC.
IS-BOMBE	PALE SHERRY
MOCCA	LIKØR

HOTEL „KOLDING“ - KOLDING

også her viste Koldingsindet sig: det gav aldrig anledning til personligt uvenskab. Af menige journalister husker jeg foruden Grunnet, Rud og H. Hansen fra Folkebladet og Emil Johnsen (Ruge) ved Venstrebladet. Denne kreds kan jeg takke for mange interessante oplevelser under den første verdenskrig.

Erhvervslivet i Kolding var præget af en række større enkeltmandsfirmaer med betydelige lokale købmænd i spidsen. Enkelte skal nævnes, også fordi de nu er fortid. Stenderup'erne, Fabr. Leneth, konsul Jacobsen, konsul Eff, I. I. Christensen, fabr. Kaalund, gross. F. T. Henriksen, Hans Have, I. A. Hansen. Disse familier og flere brugte datidens statussymboler: kareter med gummihjul og klokker og en kusk med høj hat. I vor familie var der tradition for, at når der var konfirmation, blev konfirmanden kørt til kirke i Stenderups karet.

To vidt forskellige Koldingstyper, som jeg husker fra min barndom, må omtales her. Den ene er den gamle tids huslæge. Vor læge hed doktor Petersen. Han var en høj hvidhåret mand med bakkenbarter og vifter af smilerynker omkring øjnene. Han skred hver dag gennem byen i sort diplomatfrakke, høj silkehat og sølvknappet stok. Han var med til at bringe mig til verden, men var iøvrigt en læge, man kunne besøge eller tilkalde, også hvis man var så uheldig at blive syg lørdag eller søndag eller om natten, men hans hovedopgave bestod i at aflægge besøg hos de familier, han var læge for og forvise sig om, at alt stod vel til. Han kendte patienterne, store og små, og alle deres svagheder, og diagnosen var i reglen let at stille i tide, og sygehuset var ikke overbelagt dengang.

Den anden er sagfører og po-

»— nu vårens pragt og ynde forvoalde vi begynde at føre maj i by«.

litiker. Jeg tænker på landstingsmand, sagfører J. L. Hansen, populært kaldet Kolding-Hansen. Han blev — formentlig uberettiget — angrebet for en eller anden politisk handling som gjorde, at han måtte forlade landstinget. Han havde et ejendommeligt ansigt med skæg som en hvalros, og gik altid med en stor og bredskygget hat, som han svingede dybt ærbødigt for alle, der hilste på ham. Han var i adskillige år godt stof for »Klodshans« og »Blæksprutten«.

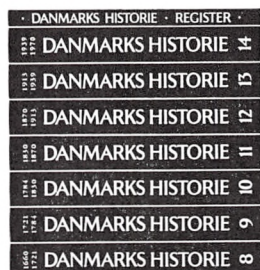
Kolding var dengang i høj grad også smilets by. Der var en forening for nogle af smilets mænd »vi 15«. Der var en cyklistforening, en kortklub »Old boys«. Endelig var der jo sejlklubben, der eksisterer endnu, og hvor vi unge sejsportsmænd blev optaget på en temmelig

»fugtig« måde. To venner, Hans Sjodt og Orlof Ehrenskjold havde begge lystkuttere, og vi havde dejlige sejlture på den smukke fjord. Kolding borgerlige Skydeselskab, der nok eksisterer endnu, må ikke glemmes.

Kolding højere Almenskoles årlige majfest med forudgående kransegilde var i min tid i Kolding en populær, ja næsten en historisk begivenhed med majdronning, junker og baron. Med rektor i spidsen gik hele skolen syngende gennem byen, de første år til Bramdrupskov og senere med sydbanen til Skamlingsbanken.

Kulturlivet i byen udover kirke og skole udfoldede sig på forskellig måde. Mange kunstnere kan vi ikke prale med, men vi havde malerne Anton Schrøder og Chr. Daugaard og så dig-

Århundredets største DANMARKS HISTORIE

- skrevet for Dem og Deres børn - mageløst illustreret, i farver og sort/hvid. Ny revideret og ajourført udgave i 14 bind + gratis registerbind.

Tegn subscription i dag og læs Danmarks Historie - bind for bind.

Pr. bd. á ca. 500 sider. Smukt indb. **69,50** (lalt ca. kr. 973,00)

POLITIKENS FORLAG

Hvor meget ved De om Kingo, Kierkegaard og Kløvedal?

DANSK LITTERATUR HISTORIE

- nu i 6 bind, delvis ny-skrevet og helt ajourført.

Bind 1 er udkommet. Alle 6 bind kommer indenfor ét år.

Nu 82.000 ekspl.

Pr. bind á 500 sider, gennemillustreret. Smukt indb. **80,00** (lalt ca. kr. 480,00)

POLITIKENS FORLAG

MUNK

BØGER

PAPIR

HELLIGKORSGADE 5 . 6000 KOLDING . TLF. (05) 52 03 77*

MALERNES ANDELS SELSKAB

Riberdyb 1 - Kolding
Telefon 52 21 36

teren Otto Wang (Poul Frost-Hansen), der var meget begejstret for Paris, men iøvrigt skrev i en stil, der kan minde om Herman Bang. I denne forbindelse skal dog også nævnes red. Harald Schrøder og visedigteren Hannibal Marcus. Derudover spillede Dramatisk Selskab, Kolding Musikforening og Forskønnelsen i Marielund en kulturel rolle foruden teaterselskaber med Otto Jacobsen og Gerda Christoffersen i spidsen. Jeg mødte her mange af vort lands største kunstnere på dramatikens og sangens område. Lad mig nævne Peter Cornelius, Herold, Bodil Ipsen, Mantzius, Olaf og Johannes Poulsen, Gunnar Tolnæs o. m. fl. Jeg har set Holger Drachmann i Marielund og fik en aften i Palmehaven en dans med Clara Wieth (senere Pontoppidan). Hotel Kolding har en lang og bevæget historie. I begyndelsen af århundredet var værelse nr. 23 berømt. Iflg. Harald Schrøder skrev Drachmann her »Dansen på Koldinghus«. Bjørnstjerne Bjørnson foretog her for sin Karoline, den tale han dagen efter skulle holde på Skamlingsbanken ved det historiske møde. I klart vejr kunne man herfra i kikkert se Knivsbjerg ved Aabenraa. Det var jo tyskerens tilsvarende samlingssted. Herman Bang har også boet på nr. 23 og skrev bl. a. sin berømte roman, »Michael«. Om Kolding sagde Herman Bang: »Kolding inspirerer, Kolding har den beroligende tradition over sig«.

Det er vel et spørgsmål, om dette kan siges om byen i dag.

Når Poul Reumert som ung holdt ferie i Kolding, boede han naturligvis hos sin onkel, læge Reumert i villaen på hjørnet af Fredericiagade og Havegade, som familien Deissner senere overtog.

I denne by og den før omtalte trekant Kolding—Askov—Aabenraa oplevede jeg min barndom og ungdom, og selvom det nok vil være svært for de unge i dag at forstå denne baggrund for min senere tilværelse, håber jeg, at der endnu er Koldingensere eller Koldinger, som vil nikke genkendende til den tids glade, levende og traditionsrige by.

Genforeningen med Sønderjylland og kongens ridt over grænsen og festen på Dybbøl var den sidste historiske oplevelse i Kolding. Vi, der har oplevet det, glemmer det aldrig, og har svært ved at forstå, at de unge i dag, trods de mellemliggende 50 år ser temmelig ligegyldigt på dette stykke Danmarkshistorie.

Nu er der jo trods generationskifterne det til fælles mellem al ungdom, at man ser fremad, man vil videre, bort fra de små forhold og ud i verden for at skabe sig en fremtid og søge lykken.

Jeg mindes en aften i Palmehaven i 1921. Niels Peter Grunnet og jeg sad ved vort sædvanlige bord. Vi var lige kommet hjem fra vor første ferierejse til udlandet. Kronen var jo dengang guldvaluta, og vi havde store oplevelser for små penge i danske kroner. Efter al den romantik, der lå i det østrigske kejserriges opløsning, wienerbørnenes ophold i Danmark, og al den operettemusik, der fra »Scala« i København også nåede Kolding, havde der jo ikke været tvivl om, at Wien måtte være målet, og det blev en tur, der hos mig skabte en længsel efter at genopleve Wien, men der skulle gå 30 år, før forholdene gjorde det muligt.

Vi to sad her og nød musikken under Felix Marcus' ledelse, og foruden operetterne mindes jeg Tosellis serenade, som et af Felix' glansnumre. Når jeg hø-

rer den i dag, er jeg stadig i tanker i Palmehaven i Stenderups gamle ombyggede villa, hvor jeg som barn fejrede juleaften i familiens kred. Niels Peter og jeg talte længe om, hvornår vi igen skulle sammen til udlandet. Niels Peter stod overfor at skulle tiltræde en stilling ved det konservative blad i Svendborg, og jeg skulle i 1922 aftjene min værnepligt ved marinen, så vi måtte jo se ind i en uvis fremtid. England hørte jo til de sejrende magter, og London var endnu centrum i det engelske verdensrige. Den by måtte vi opleve, og vi opstillede et lille dokument, hvor vi lovede hinanden at mødes i London om 5 år. Det blev nu aldrig til noget, men det viser den udlængsel og de fremtidsdrømme, der lå i os, ja vel iøvrigt i de fleste unge efter krigens afslutning.

Efter aftjent værnepligt blev jeg i København indtil denne dag, men stadig i nær kontakt med venner fra Kolding, der efterhånden samledes her. Niels Peter Grunnet kom dog først til København i begyndelsen af trediverne, og vi måtte opgive vort møde i London. Han blev imidlertid kendt som chefredaktør for Pressens Radioavis i over 30 år, og hans stemme lød også fra Stockholm under besættelsen, hvor han sørgede for udsendelser fra den frie verden til Danmark. Han døde desværre for få år siden.

Her burde jeg måske slutte dette tidsbillede fra barndom og ungdom, men for at vise Koldingsindets holdbarhed og alsidighed, vil jeg dog omtale nogle oplevelser efter, at jeg forlod byen.

På strøget i København mødte jeg i 1924 lykken. Hun hed Gudrun og var sammen med sin søster, som jeg kendte gennem

Hans Sjødt fra Kolding. Siden hed hun altid Gukke, og det varede ikke ret længe, inden Koldingsindet smittede hende, og hun blev en af de ivrigste til at samle venner fra Kolding i vort hjem. Vi holdt sammen siden, og oplevede i august i år vort guldbryllup.

På initiativ af den ægte Koldingenser højesteretssagfører Oskar Fich dannede et par hundrede gamle elever og lærere fra Kolding højere Almenskole i trediverne »Koldingensersamfundet«. Men forholdet mellem Koldingensersamfundet — hvis formand jeg var i nogle år — og vor gamle skole var en tid ret spændt, og da man i slutningen af trediverne fandt på at ombygge skolen og fjerne portalen og den gamle trappe, som alle vi gamle elever har betrukket, udspandt der sig en ret skarp polemik i Koldingbladene mellem os med højesteretssagfører Fich i spidsen og nogle lærere, den daværende rektor og borgmester Knud Hansen, der var ude af stand til at forstå vore følelser.

I min tid som formand holdt vi årlige majfester her i København efter eksempel fra skolen med majdronning, kransegilde og alle de gamle sange. Der er nogle af disse, jeg særlig mindes. Den ene foregik hos Josty i Frederiksberg Have. Her spillede Poul Kiørboe — søn af pastoren i Kolding — og operasangerinde Ely Hjalmar sang skolens sange. Den anden holdt vi i den lille historiske restaurant Jægerhytten ved Sjæls Sø. Mens vi sang »Så lad da Kolding skole o.s.v.« kom pludselig billedhuggeren Johs. Bjerg ind til os og spurgte, om han måtte synge med. Det blev en festlig sommeraften i de romantiske omgivelser ved skov og sø. Den tredie jeg vil omtale foregik i Kammar Rahbek's stuer i Bakkehuset, med digteren Carl

Kolding Rådhus før sidste ombygning.

Dumreicher der talte og læste digte.

Kgl. skuespiller Thorkild Rose deltog også nu og da i vore sammenkomster. Han boede på sine gamle dage i Trørød ved Vedbæk. Han gik sine ture med en gammel murerkasket på, og når han kom forbi vort sommerhus i nærheden, fik vi ofte en hyggelig snak om det gamle Kolding.

Jeg stødte iøvrigt på Kolding i næsten alt, hvad jeg foretog mig. I Folketinget sad jeg i adskillige år sammen med borgmester Knud Hansen og hans søn Rasmus, der senere blev forsvarsminister. Vagn Bro blev en af mine gode venner. Min kone og jeg havde i mange år den skik — der delvis eksisterer endnu — en 3—4 gange om året, når Folketinget var samlet, at se en kreds af kollegerne hjemme hos os. Her var Vagn Bro ofte med, og disse aftener prægedes af hans særlige lune humor og Koldingsind.

Fhv. minister Per Federspiel har også tilknytning til den foran omtalte trekant omkring Kolding. På mødrene side var han i familie med den Nutzhorn, der var en af grundlæggerne af Askov Højskole. Han var også beslægtet med Chresten Berg og dennes svigersøn Christensen-Randers, den nu afdøde leder af de bergske blade. I Fol-

ketinget mødte jeg naturligvis også H. P. Hanssen-Nørremøllers datter, fru Refslund Thomsen.

Tre søskende af familien Bjørner mødte jeg både i Københavns borgerrepræsentation, i Folketinget og i Grosserer-Societetets komite på Børsen. Det sidste sted var den yngste, Dan Bjørner, formand i adskillige år, og vi fandt ud af, at familien Bjørner var beslægtet med Konrad Jørgensen, der på det endnu levende trykkeri udgav Højskolebladet. Dan Bjørners mor var søster til Konrad Jørgensen, og hans forældre blev forlovet i lejligheden på 1. sal i Slotsgade.

Forbavsende for os var det at støde på Kolding i Firenze omkring 1950. Gennem min kones veninde Anita Freytag f. Reumert kom vi til at bo i Anne Sofie Reumerts kunstnerpensionat. Hun var selv en habil billedhuggerinde. Da vi ankom, spurgte hun straks, om jeg var fra Kolding. Hun kunne huske navnet Lau. Det kunne jeg kun bekræfte, og så viste det sig, at også hun var fra Kolding, datter af lægen, søster til tandlægen og kusine til Poul Reumert. Hendes barndomshjem var jo så Deissners villa i Fredericiagade/Havegade. »Eksisterer den gamle elevator fra køkkenet i kælderen op til spisestuen endnu« spurgte hun. Også det kunne

jeg bekræfte. Hun var en strålende vejviser i denne dejlige by og udfoldede hele sit Kolding-sind.

En aften for nogle år siden fløj tankerne igen hjem til Kolding. Digteren Hans Hartvig Seedorff var blandt vore gæster. Ved bordet kom det tilfældigt på tale, at jeg var fra Kolding. Det gav et sæt i Hans Hartvig. Vi drak straks dus, og så fortalte han — der nu er over 80 — med sin enestående og ungdommelige evne til at gøre gamle begivenheder levende. Det var i 1922. Han og digteren Jørgen Vibe rejste rundt og læste egne digte. De skulle jo tjene til føden. Det blev en stor succes i Kolding, og familien Kelstrup og andre sang- og kunstglade mennesker indbød de to unge digtere aften efter aften, og det festlige Koldingbesøg kom til at vare i 8 dage, og digterparret blev fulgt til toget af en stor kreds af nyerhvervede venner. »Den by glemmer jeg aldrig«, sagde Hans Hartvig. Han var da også medunderskriver på opfordringen til at genopføre Koldinghus i den gamle skikkelse fra før branden i 1808.

En aften fornylig sad jeg og bladede i min dagbog, som er illustreret med tusindvis af egne fotografier — og jeg faldt i staver over nogle billeder fra den 29. august 1959. Den dag ville far være blevet 100 år. Hvad der dengang var tilbage af familien samledes med borgmester Beirholm, folketingsmand Vagn Bro og redaktør Behrens fra Folkebladet om morgenen ved graven på den gamle kirkegård, og om aftenen med damer og digteren Otto Wang, der havde skrevet en smuk kronik om far i bladet, til en mindefest på Hotel Kolding i de samme lokaler, hvor der i tidens løb er holdt så mange familiefester. Det blev en

Det let fremspringende hus på hjørnet af Søndergade og Brostræde.

smuk aften, med mange taler om fars indsats i de mange år han boede i Kolding. Om aftenen var rådhuset illumineret. Helt naturligt faldt dette lille vers mig i pennen:

»Så drømmer jeg mig tilbage
til barndommens lyse land,
til ungdommens glade dage
til byen ved skov og ved strand«.

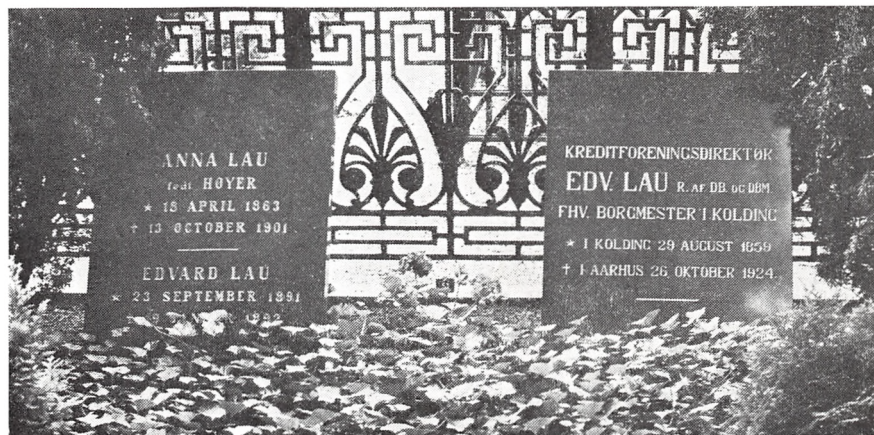
Vi to besluttede et gensyn med min barndoms by for at se, hvad der var tilbage af det, som var.

Vi tog toget, og indkørslen forbi Strandhuse og langs fjorden var jo dejlig som altid. C. Berg står stadig på Banegårdspladsen, og forandringerne i Jernbanegade op til Rådhuset er kun små, når man lige ser bort fra Bertram Knudsens livsværk, »Saxildhus«, men ellers — er meget forandret, som kunne være

bevaret. Mange steder har cement og glas, supermarkeder og parkeringspladser ødelagt det gamle miljø. Således er min bedstefars hus i Brostræde lavet om til supermarked og fars hus i Sdr. Klostergade, hvor jeg selv blev født, er nu parkeringsplads for F.D.B. Kun få steder er, som de var, men livet skal jo leves og tiderne skifter. Trods alt er Kolding en levende by, hvor meget udvikles, som måske er med til at præge Danmark mere end for 50 år siden.

Men det gamle Kolding — dens mennesker og minder — må nu søges på den gamle kirkegård.

På hjemvejen nød vi endnu engang synet af fjorden — et kik til Skamlingsbanken — og Strandhuse, hvor vi engang drømte om at bo, når vi blev gamle.

»Gamle drenge« i Grænseborgen

Men intet kan holde en gammel dreng
en søndag sidst i august,
da mødes jo hele det gamle slæng
trods gigt og værk og rust

(Otto Larsen 1948)

Ved Vargårde strand lige ud til Lillebælt byggedes i sommeren 1912 en barak, der allerede året efter afløstes af en »landkoloni«, tegnet af arkitekt Rasmus Christensen, Mindevej, Kolding. Denne lejr, der var beregnet til sommerophold for medlemmer af KFUM og FDF i Kolding, fik navnet »Grænseborgen« og indviedes i 1913 af et hold drenge med bl. a. landinspektør Axel Johansen som leder. Siden da, har den været rammen om mange, mange drenges sommeroplevelser, og hvert år, den sidste hele week-end i august er den samlingssted for flere generationer af tidligere spejdere og FDF'er.

Det er de »gamle drenge«, der rykker ind i deres barndoms paradys, og for en kort tid siger farvel til verden udenfor, snakker, ler og synger sammen med kammeraterne fra »dengang«.

Den første lejr af den art gennemførtes i juli måned 1931 og var en stor succes. Ophavsmand til ideen var prokurist Ejvind Petersen, Kolding, der selv kun kom til at deltage i den første »Gamle drenges lejr«.

Hensigten med lejren, er ganske enkelt, at give deltagerne lejlighed til at mødes med gamle kammerater for at opfriske minder fra sommerlejre og ture og til at tilbringe nogle fornøjelige timer sammen.

Denne institution, som »Gamle drenge« er, eksisterer endnu i bedste velgående, og man har netop — den sidste week-end i august 1976 — igen været sammen. Deltagerantallet var 50 og gennemsnitsalderen 59.9 år, så

de gamle drenge er snart ved at svare til etiketten på mere end een inåde.

Blader man i dagbogen, der er omhyggeligt ført år for år, træffer man i »Revuen« fra 1935 på noget helt aktuelt, der lyder det nemlig:

»Lejrbålet — ak det blev en afbrænder, det er sørgeligt, at den sløv hænder, men onkel Lassen havde omhu for sin tørre skov, og derfor fik vi ikke til ild at gøre — lov.«

Den onkel Lassen, der hentydes til, er ejeren af gården »Vargårde«, der sammen med sin kone var interesserede og meget gæstfrie værter for drengene, der holdt til i skovene og på Grænseborgen.

I referatet fra 1939 læser man:

»Selvom alt i borgen som altid var lyst og fredeligt, og lejrens dag var optaget af leg og sport, var der dog et skår i den sædvanlige sorgløse stemning, der plejer at råde her. Den højspændte nervøsitet, som lå i luften hele jorden rundt måtte også sætte sit præg på lejren, det stod på bristepunktet mellem krig og fred. Selv i »Gamle drenges lejr« glemte man mid-

dagsluren for avisen og radioen. En flyvemaskine, der summede højt over vore hoveder gav anledning til allehånde gisninger.«

Lejren afholdtes i 1939 d. 26. og 27. august, og når man husker, at Hitler gik ind i Polen d. 1. september forstår man lidt af situationen.

Mellem lejrene 1939 og 1940 må både hr. og fru Lassen fra »Vargårde« være døde, for i dagbogen læser man et referat af afsløring af en mindesten på Hejls kirkegård. Ved denne lejlighed udtaler ingeniør K. Konstantin Hansen, Kolding bl. a.: »Som et synligt bevis for vor taknemmelighed, har vi rejst en sten her på graven, den er fundet ved Vargårde strand i nærheden af »Grænseborgen«. . .«

I 1943 lød indbydelsen på, at man skulle samles lørdag d. 28. og søndag d. 29. august. Det blev vel nok den mest begivenhedsrige lejr, man har oplevet. Der var højspænding i luften, og i referatet kan man læse: — »ikke desto mindre stod K.A. op lidt før vejrhanen for at ringe hjem til konen, for at høre, om verden stod endnu, og om morgenavisen var kommet. Han

fik det opmuntrende svar, at centralen ikke svarede, at der var undtagelsestilstand, og at al offentlig trafik var indstillet. Det stod snart klart for alle, at man ikke kunne komme hjem, og gode råd var dyre.« Det viser sig så, at en »gammel dreng«, frisørmester Houborg, Kolding, i mellemtiden har henvendt sig til »Hauptmanden« i Kolding og forklaret ham, at hele byens ve og vel afhang af, at en flok gamle drenge slap uskadt ind til byen inden aften. Udstyret med et »Ausweis« til 45 mand, sørger han for, at hele flokken når hjem.

August 1945. Der var atter fred i Europa, og vi læser i dagbogen: »Nok var krigen forbi, men derfor fik vi alligevel ikke lov til at holde lejr i Grænseborgen, da den stadig var optaget af en tysk skole fra Berlin. Vi besluttede os så for Hejlsminde Badehotel, og spadserede søndag eftermiddag til Grænseborgen. Det var med vemod, vi så lejren optaget af tyskerne. Iøvrigt blev lejren grundigt inspiceret, og de tyske drenge sang for os.«

I 1946 vender man så tilbage til normale tilstande og indbydelsen starter med ordene: »Grænseborgen er atter frigivet til sit egentlige formål — — — lad os derfor sætte hinanden stævne den sidste søndag i august.« Lejrkontingentet var dette år 5,00 kr. og der afleveredes rationeringsmærker til smør,

rugbrød og franskbrød og sukker i naturalier.

»Det var tydeligt at se, at bilerne rigtig var kommet i gang igen. En overgang var der parkeret 17 luksusbiler og et par lastvogne udenfor«, læser vi i bogen 1947. Dette år var der 65 deltagere, og gennemsnitsalderen var 39 år.

Lejren 1948 var en stor succes. Der var 75 deltagere fra 23 forskellige byer. Brødrene Faurby dominerede med 9 deltagere og vandt håndboldkampen.

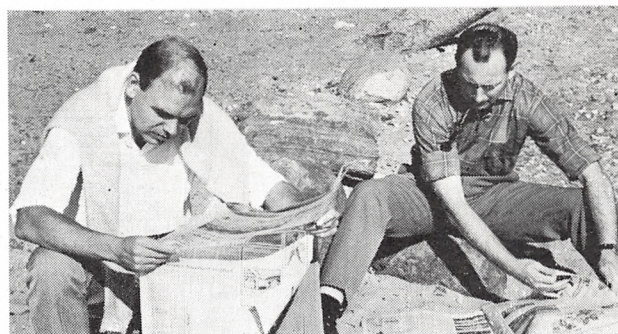
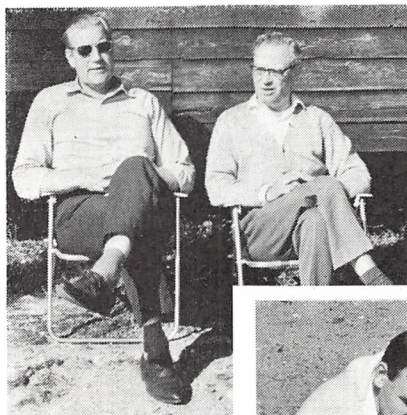
I 1950 udkaster en af deltagerne, Jens Feirup, Kolding, den tanke, at »Gamle drenge« skal tage sig på, at få Grænseborgen bragt i stand, og arkitekterne Jørgen Schmidt, Århus og Bay Hansen, Greve strand, påtager sig at lave tegningerne til ombygningen.

På generalforsamlingen i 1951 redegøres for, at ombygningen har kostet 22.000 kr. »men ved håndværkeres og leverandørers velvilje skal der kun betales ca. 18.000 kr.«

Det fremgår af dagbogen, at der stadig er et godt og solidt fremmøde den sidste week-end i august, og læser man deltagerlisterne igennem ser man, at den overvejende del er gengangere fra år til år. En meget trofast deltager, der har været med fra starten, er den tidligere divisionschef for KFUM-spejderne, maskinhandler Harald Petersen, der har optaget en hel del film af livet i og om Grænseborgen.

Det sker jævnligt, at lejren besøges af gamle drenge, der har slået sig ned i udlandet, og i referatet for 1975 læser vi: »Fra vor gamle ven, Robert Nielsen fra Canada, fik vi hver en canadisk dollar årgang 1975 som erindring.«

Hos den mangeårige formand, typograf A. Varming, Strandhuse, ligger den morsomme og velførte 45 år gamle dagbog. Det er spændende, hvor mange år endnu, der vil blive skrevet i den.

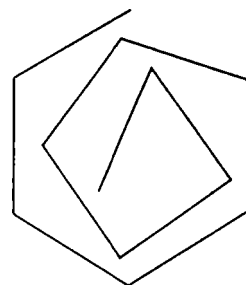

Fotos fra »Gamle drenge«-lejren 1976.

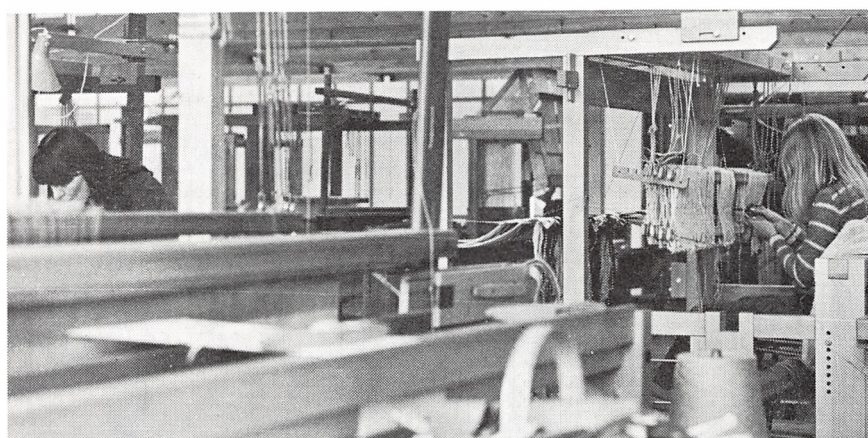
Så mødes vi atter og sluttes i ring
og finder os selv inden længe,
og væk er de år, der gik hen som i spring,
og sænket er atter fortryllesens ring,
for vi er her igen, gamle drenge.

Keramisk formgivning tekstil formgivning tegning og grafik

På grund af den nye lærlinge-
lovs bestemmelser om dagunder-
visning af håndværksfag, er
mange fag nedlagt på Kolding
tekniske skole, og mange fagom-
råder er hel eller delvis forsvun-
det, sådan at det blev mere og
mere teknisk. Det var ligesom de
kreative områder forsvandt.

En af årsagerne til, at skolen
søgte etableret kunsthåndvær-
kerundervisningen knyttet her-
til har været savnet af disse om-
råder og ønsket om fortsat at
være med til at fostre kunstnere
i hvert fald kunsthåndværkere.

Skolens kunsthåndværkerafde-
ling, som er den eneste af sin art
udenfor København, går nu ind
i sit 10. undervisningsår med
175 studerende og ca. 30 lærere
fordelt på faglinjerne: tegning
& grafik, tekstilformgivning og
keramisk formgivning og håber
på en snarlig oprettelse af stu-
dielinjerne for beklædnings- og
møbelformgivning, således at
skolens samlede fagkompleks
endelig opfyldes.

Målsætningen for undervis-
ningen er at udvikle formgivere,
der er kvalificerede til at arbej-
de som fremstillere af unica ar-
bejder håndværksmæssigt ud-
ført, og at udvikle formgivere

Kunsthåndværkerskolen i Kolding

der kan arbejde for den industrielle produktion af brugskunst.

Studietiden er normalt 4 år og er adgangsbegrænset, idet der maksimalt kan optages 20 studerende årligt på hver faglinie.

Man deltager i en optagelsesprøve og skal herved godtgøre sin egnethed for fagene. Studiet afsluttes med eksamen, ligesom at man for hvert studieår skal bestå en vurdering af de i året udførte arbejder. I vurderingen indgår foruden den rent faglige vurdering også en vurdering af arbejdsindsatsen.

Studierne gennemføres med de samme økonomiske studie-støttemuligheder, som er gældende for andre eksamensstudier, dog må de studerende i vidt omfang selv betale deres arbejdsmaterialer.

Studieårets længde er 9 måneder. De studerende kan således i ca. 3 måneder søge praktikpladser f. eks. på eksisterende værksteder, og herved i studietiden opleve fagene, som de fungerer ude i samfundet.

En nøjere beskrivelse af de enkelte fag vil være for uoverkommeligt, men studiet former sig som en udvikling af den enkelte

studerendes formgivningsevner samt en håndværksmæssig oplæring i de faglige discipliner inden for det valgte fagområde.

Efter antallet af dømmere af uddannelsessøgende til de 2 skoler i hele landet, er det givet ikke på dette område undervisningssektoren har udviklet sig for voldsomt.

Danmark har i mange år hævdet sig internationalt set land med særlige kvaliteter, når det gjaldt højt udviklet håndværk i en formgivning, hvor brugsfunktioner og æstetiske kvaliteter indgik i en lykkelig forening.

Den voldsomme tilbagegang for de traditionelle håndværksfag – grundet økonomiske årsager – kræver, at vi fremover søger gennem kvalificeret undervisning at bevare og videreudvikle det traditionelle mønster, hvori formgivning og håndværk sammen skaber resultaterne.

Industriell designs betydning er vel efterhånden erkendt af det samlede erhvervsliv, og det vil fremover være af væsentlig betydning at udvikle undervisningen til et stadigt højere niveau.

Foruden de rent erhvervsmæs-

sige områder skolens dimittender må kunne dække, er den bredere kulturelle aktivitet i forbindelse med fritidsundervisningen ved at udvikle sig til en betydningsfuld faktor i samfundet.

De gamle produktionsformer f. eks. inden for tekstil, keramik m. m. rummer meget store muligheder for indholdsrig mennekelig udfoldelse, og dyrkes da også i et omfang så stort som aldrig før, og da vi kan se en fremtid med mere fritid, end vi har i dag, vil området givet vokse sig stadig større. Skolerne kan her i kraft af uddannelsen af kvalificerede lærere betyde, at denne fritidsproduktion når et tilfredsstillende kvalitetsniveau, og derved give denne produktion en nyttig betydning.

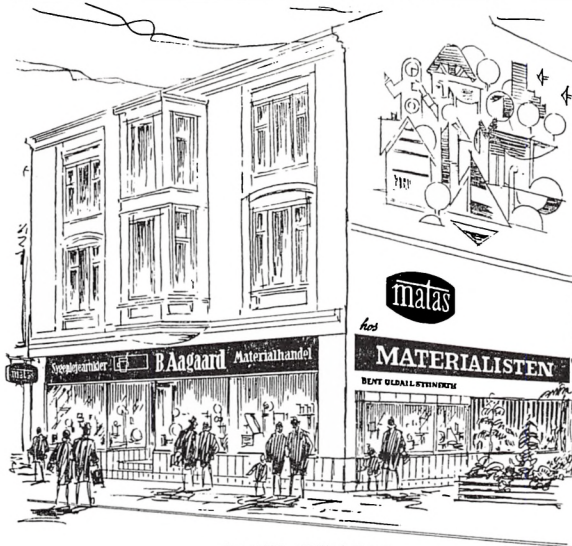
Efter at have udsendt 5 afgangshold fra skolen, kan vi konstatere, at vore studerende har spredt sig inden for mange af de nævnte fagområder, og med baggrund i den 4-årige grunduddannelse, de har gennemgået, været i stand til at klare sig tilfredsstillende.

J. P. Madsen,
forstander.

K. Jensen,
afdelingsleder på
kunsthåndværker-
afdelingen.

matas

KEMIKALIER - DROGER
MEDICINALVARER
SYGE- OG
BARNEPLEJEARTIKLER
PARFUMERI
TOILETARTIKLER

matas

PLANTEBESKYTTELSE
INSEKTBEKÆMPELSE
ESSENER
ALT TIL ØL- OG
VINFREMSTILLING

CAND. PHARM.

B. Aagaards materialhandel

Specialforretning i mere end 100 år

Teknisk materialhandel

INDEHAVER: BENT ULDALL STEINFATH

Torvegade 5 . Kolding

Grundlagt 1870

Telefon 526900

Vi klarer alt - overalt

SNEDKER- OG

INVENTARARBEJDE

NYBYGNINGER

REPARATIONER OG

OMBYGNING UDFØRES

als **Johs. Christensen**

Inventar- og bygningsnedkeri

Skamlingvejen 2 . Tlf. 523070

SCT. HEDVIGSSØSTRENE

var gode værtsfolk *af Gudrun Hechmann*

Går man nu – i sommeren 1976 – op ad Domhusgade, får man uvilkårlig den tanke: Ak, hvor forandret!

Hollænders teglværk, der lå her med sine gamle, romantiske bygninger, er nu afløst af et supermarked. Nå, teglværket drives dog videre i Skartved.

Men naboen, Sct. Hedvigs Hospital, ligger med sine velholdte bygninger og sin store have øde og ubrugt hen. Kolding havde ikke mere brug for det. De forskellige afdelinger, der havde til huse i bygningerne, er nu overflyttet til de store moderne sygehuse i Kolding og Vejle.

Sct. Josef med Jesusbarnet på armen står endnu i haven som det sidste minde om, at her levede et lille samfund af Sct. Hedvigssøstre, der udførte deres gerning i troskab mod deres orden og til gavn for de mennesker, de fik betroet for en tid.

Kilderne

Denne artikel er baseret på samtaler med 3 af Sct. Hedvigs-

søstre i Kolding umiddelbart før hospitalets lukning og med overlægerne Emil Frandsen (øjenlæge), Palle Richter-Jørgensen (øre-, hals- og næselæge) og Ingeborg Lou (ortopædisk kirurg), der alle havde været hospitalets læger gennem de sidste årtier. Desuden på en kronik af overlæge, Poul Svane-Knudsen: »Sct. Hedvigs Hospital (in memoriam)«, i Kolding Folkeblad for 10. sept. 1975, på oplysninger fra provincialforstanderinden for Dalum Kloster (Sct. Hedvigsordenens hovedsæde i Danmark), søster M. Bertranda, på dr. med. K. Baagøes artikel: Det tyske fængsel i Kolding (i bogen: Kolding under Besættelsen), og endelig på egne og andre patienters erfaringer, for én patients vedkommende endda fra tiden i Katrinegade.

Hospitalets data

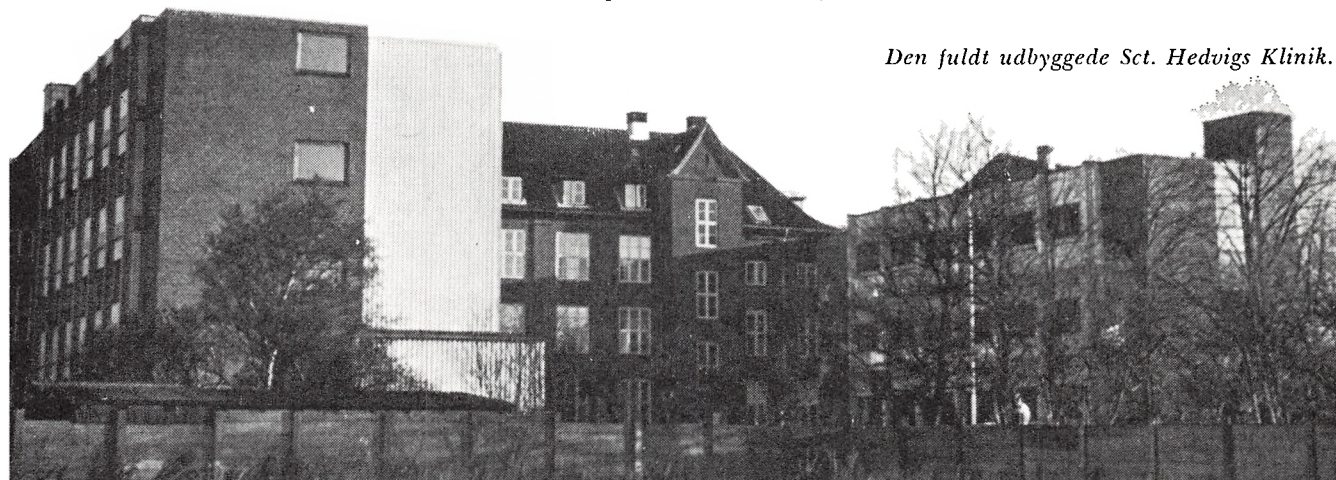
På et tidspunkt, da den offentlige sygehusplanlægning i Danmark kun i universitetsbyerne omfattede øjen- og øreafdelinger, kom Sct. Hedvigssøstrene hertil og oprettede hovedsagelig

Den hellige Hedvig.

klinikker med sådanne afdelinger.

I Kolding havde dr. Madvig oprettet den første øjenklinik i en lejlighed i Helligkorsgade. Her lejede han sig ind hos en fru Eilersen og indrettede en operationsstue og et par sygestuer. I 1911 flyttedes denne klinik til større og bedre lokaler i

Den fuldt udbyggede Sct. Hedvigs Klinik.

Østergade, og her kom et samarbejde i stand med ørelægen Edvard Nielsen og kirurgen Ejnar P. Brandorff. Også øjenlægen Elis Schneider knyttedes til denne klinik, der bestod til foråret 1921.

Disse læger indledte forhandlinger med den katolske præst i Kolding, pastor Klemp, om at få nogle Sct. Hedvigssøstre til byen. Forhandlingerne fik et positivt resultat: i foråret ankom tre søstre, ved midsommertid endnu fem.

Kathrinegade 9.

Klinikken indrettedes i Kathrinegade 9, som indtil da ejedes af pastor Klemp, men som umiddelbart efter klinikkenes åbning overtoges af søstrene. Indvielsen fandt sted d. 27. marts 1921, og de første patienter var to drenge på henholdsvis 12 og 13 år.

Foruden de tre nævnte læger knyttedes hudspecialisten Axel Hansen til Sct. Hedvigs Klinik. Klinikken havde 2 operationsstuer og 8 sygestuer med plads til 17 patienter.

Ganske kort efter indvielsen døde dr. Schneider af meningitis. Han efterfulgtes af øjenlæge Johannes Kjølbye d. 7. august 1921.

I sommeren 1925 afgik dr. Edvard Nielsen ved døden som følge af en blodforgiftning, han

havde pådraget sig under en kæbeoperation. Hans efterfølger blev øre-, hals- og næselæge Christian Hvidt.

Søstrene arbejdede dengang under meget primitive forhold fx vaskede de alt i hånden, og huset opvarmedes ved kakkelovne. De udførte selv alt arbejdet og fx gjorde »køkkensøster« også rent på sygestuerne.

Som vederlag for en voksen patient fik de 5,00 kr. (2.50 fra amtet og 2.50 fra sygekassen). For et barn fik de 3,00 kr.

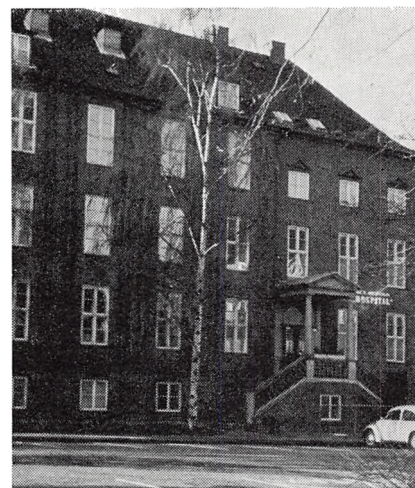
Værst var det med sproget. De første søstre fik ikke som de senere ankomne undervisning i dansk, og søster Ursina, der fortalte mig om tiden i Katrinegade, (hun ankom til Kolding banegård d. 14. juli 1921 kl. 16!), kunne nu le ad en oplevelse, hun havde to dage senere: en moder trøstede sit grædende etårige barn med: »Min lille skat! Min lille skat!« Søster Ursina tænkte, at det nok betød: »Hvad ønsker du?« Nu blev der ringet fra en mandstue, hvor der lå seks unge mænd og en gammel bedstefar. Det var ham, der havde kaldt. »Min lille skat!« hørte de unge mænd søster sige til bedstefar. De krøb ned under tæpperne for at kunne le ud! Men søster Ursina kunne ikke le den dag! Hendes eneste trøst var, at det var bedstefar, der havde kaldt.

Klinikken var som sagt beregnet til 17 patienter, men snart blev den overbelagt, og patienttallet kunne stige til 36. Allerede i 1926 kom en udvidelse på tale, og i 1927 blev nybyggeriet en realitet. Der ydedes stor økonomisk støtte fra moderhuset i Tyskland, og monsignore Olrik var en ualmindelig god forhandler. Kolding kommune stillede en grund i Domhusgade til disposition på fordelagtige vilkår.

Det første spadestik blev taget af den 3-årige Hedvig Kallan,

datter af kriminalbetjent Kallan. Det var d. 20. oktober 1927.

Grundstensnedlæggelsen fandt sted d. 27. februar 1928. Første sten nedlagdes af ærværdige moder Margrethe, anden sten af borgmester T. Fischer-Nielsen og tredje sten af en af lægerne.

Indgangen til den første bygning i Domhusgade.

Arkitekt var Ernst Petersen, og alt håndværksarbejdet udførtes af lokale firmaer. D. 2. april 1929 — 3. påskedag — åbnedes den nye klinik i Domhusgade. Fem gamle damer og to søstre havde syet alt sengelinnedet og alle gardinerne. 12 patienter kørte i en bus fra Kathrinegade til Domhusgade, hver med sine ejendele i en pose.

Med glæde fortæller den nu 78-årige søster Ursina: »Der var ingen nøgle! og ingen tyv kom til os. Alle var så flinke i Kolding!«

D. 29. juni 1929 blev den festligste indvielsesdag, hvor 200 gæster — blandt dem biskop Brems — ved lange borde i stuetagen spiste smørrebrød, stående, for søstrene havde ikke stole nok!

1930 fik Sct. Hedvigs Klinik endnu en læge, Kaj Baagøe, som er specialist i børnesygdomme og allergiske sygdomme, og som var den første specialist i allergiske sygdomme i Danmark.

Indtil 1958 bestod Sct. Hed-

vigs Klinik kun af én bygning, det store rødstenshus med den pompøse indgang mod nord-øst, nabo til Domhuset.

I kælderetagen var der køkken, samt en lys- og badeafdeling, og allerede i 1930 fik klinikken sit første røntgenapparat. Det betjentes af dr. Hjertholm med to søstre som assistenter.

Gik man op ad hovedindgangens toløbende ydertrappe og ind gennem de dobbelte svingdøre, så man straks på væggen til venstre i vestibulen en statue af den hellige Hedvig. Hun levede i Schlesien (1174–1243) og var gift med hertug Heinrich I af Schlesien og Polen. Hun viede sit liv til et arbejde for syge og forældreløse børn og stiftede i Trebnitz et kloster for 1000 nonner og forladede børn. Derfor afbildes hun gerne – som også her i Kolding – med en kirke-model i favnen. Til minde om denne barmhjertige kvinde blev Sct. Hedvigsordenen stiftet.

I stueetagen var der ved vestibulen en lille opholdstue, et lille køkken samt søstrenes kontor. I modsatte ende af bygningen var der tre operationsstuer.

Husets 20 sygestuer var fordelt på tre etager, og øverst oppe havde søstrene deres værelser og deres kapel.

I 1931 installeredes en personalelevator, og i 1934 foretoges en mindre udvidelse af børneafdelingen, der indtil da havde kunnet modtage 10 patienter.

Den 1. maj 1951 åbnedes den ortopædiske afdeling med speciallæge i ortopædisk kirurgi Ingeborg Lou som leder. Det var et felt, der var nyt og ukendt for søstrene, og de sendte hurtigt en af deres dygtigste søstre til Ortopædisk Hospital i København, for at hun kunne sætte sig ind i hvordan operationsgangen var, og hvordan ortopædiske patienter skulle behandles.

Øverst:

Forstanderinden, Søster Hilaria.

Køkkenchefen, Søster Monica.

T. h.:

Søster Emerita skræller æbler.

Søster Ursina ved symaskinen.

T. v.:

Søster Christine serverer morgenmad på stue 5, november 1973.

Første store udvidelse

1958 blev et betydningsfuldt år for Sct. Hedvigs Klinik. Da påbegyndtes opførelsen af fløjen ud mod Domhusgade, der bl. a. kom til at rumme to operationsstuer med tilhørende undersøgelsesrum for øjenlægerne, en del sygestuer, deriblandt en eneste stue på hver etage, og — i stueetagen ud mod gården — et smukt kapel. Arkitekt Nedergaard, assisteret af ingeniør Gregersen, byggede denne fløj, og her som ved opførelsen af hovedbygningen 1928–29 udførtes alt arbejde af lokale firmaer.

Søstrene havde bidraget til byggeriet med deres løn. De rådede ikke selv over, hvad de tjente, og forstanderinden, søster Modesta, der senere blev provincialforstanderinde på Dalum Kloster, fandt det rimeligt, at de indtjente penge ikke skulle sendes til Rom, men bruges til forbedring af søstrenes egen klinik.

Hver sengeplads kostede 25.000 kr.; på det nye hospital i Glostrup var den tilsvarende pris 200.000 kr. (provincialforstanderindens oplysning).

Sidste udvidelse

I 1961–62 fik klinikken endnu en fløj, denne gang med facade mod syd-øst. I denne store nye bygning var der en operationsafdeling for ortopædiske patienter og en for øre-, hals- og næsepatienter, samt en røntgenafdeling, større rum i børneafdelingen og en tagterrasse. Denne viste sig dog at være for blæsende og blev derfor ombygget til sygestuer, dagligstue, sal og tekøkken.

I 1965 blev Sct. Hedvigs Klinik indordnet under Kolding By- og Amtssygehus, og samtidig ændredes dens navn til Sct. Hedvigs Hospital.

I november 1974 flyttedes

Gangen i hovedbygningens stueetage.

øreafdelingen til Vejle sygehus som et led i Centraliseringsplanerne for sygehuse i Vejle amt, og d. 9. september 1975 blev øjenafdelingen flyttet fra Sct. Hedvigs Hospital til Kolding store, nye sygehus bag Dyrehavegård. D. 1. oktober 1975 fulgte de ortopædiske patienter efter.

Den 1. april 1975 modtog Sct. Hedvigssøstrene et brev fra amtsborgmesteren, der beklagede, at der ikke mere var brug for dem, men at hospitalet skulle lukkes, når kontrakten udløb tre måneder senere.

Pr. 1. april 1976 overtog toldvæsenet bygningerne.

Hele mennesket

Overskriften til denne artikel: Sct. Hedvigssøstrene var gode værtsfolk, er kvintessensen af de samtaler, jeg har haft med de læger, der var tilknyttet Sct. Hedvigs Hospital. Søstrene var gode værtsfolk for lægerne, hvem de assisterede på den allerbedste måde. Og de var gode værtsfolk for patienterne. Både var huset i fineste stand, plejen helt i toppen og maden god og varieret, og — hvad der var det allervigtigste — søstrene tog sig af hele mennesket, ikke blot den syge krop.

Blev en patient uventet syg natten efter en operation, så at

lægen måtte tilkaldes, var både forstanderinden, afdelingssygeplejersken og én eller to søstre til stede. Derved skabtes den størst mulige tryghed for patienten i en prekær situation.

I starten var alle sygeplejerskerne Sct. Hedvigssøstre; men efterhånden kom der flere verdslige sygeplejersker, dels fordi der kom flere patienter, dels fordi tilgangen af søstre til ordenen aftog. Søstrene ydede glad og gerne et helt urimeligt stort arbejde.

Søstrenes samarbejdsvilje

Alle lægerne var yderst tilfredse med funktionen af operationsstuerne. Søstrene arbejdede så at sige dag og nat, i hvert fald 12–14 timer i døgnet med en enestående vilje til samarbejde.

De ønskede, at alle, der kom til deres hus, skulle befinde sig vel, og derfor modtog de enhver patient som en kær, ventet gæst. De missionerede ikke på afdelingerne; men hver aften blev der sunget en aftensang og bedt et fadervor, og derefter gik en søster rundt og sagde godnat til patienterne.

At de gerne ville undgå de største operationer på deres helligdage, var meget forståeligt, og det lod sig som regel gøre.

Forstanderinden var sin ordens repræsentant og forestod desuden hospitalets sygepleje og administration. Det var en stor fordel, at disse tre områder var på samme hænder: derved undgik småting at gå kommandovejen og kunne hurtigt ændres til det bedre.

Forplejningen

Køkkenchefen, søster Monica, ledede sit område med eminent dygtighed. Hun sørgede for, at kosten altid var god og varieret, og da der i den store velpassede have høstedes masser af frugt og grønsager, kunne udgif-

Søster Christine ved arbejdet.

terne holdes på et rimeligt niveau. Alt brødet (undtagen rugbrød) bagte søstrene selv.

I de senere år var der ca. 90 patienter at sørge for foruden søstrene og det øvrige personale og — landevejens folk ikke at forglemme. De kom hver dag og fik varm middagsmad eller en madpakke om aftenen. I deres lille stue lige inden for køkkendøren samlede der gerne 15—16 mand, der ikke alene trængte til at få mad, men også til at tale med søster Monica om deres vanskeligheder.

Søstrenes livssyn

En af de yngre søstre, søster Christine, sagde om nedlæggelsen af Sct. Hedvigs Hospital: »Vemodigt er det, men det er ingen katastrofe. Det er vemodigt at et livsværk, som vi har lagt

alle vore kræfter i, er ved at forsvinde for vore øjne. Men det er ingen katastrofe. Da vi gik i kloster, vidste vi, at vi skulle give afkald på vor egen vilje og gå, hvor vi blev sendt. Vi skal gøre vort arbejde, så godt vi kan. Der ved tjener vi Gud og vore medmennesker bedst.«

Disse ord kunne alle søstrene sikkert sige ja til.

Besættelsestiden

I Besættelsestiden havde Sct. Hedvigs Klinik en vis forbindelse med de danske fanger, idet arrestanter med øjen- og ørelidelser af den tyske læge blev henvist til behandling her.

Herom fortæller dr. med. K. Baagøe i bogen: Kolding under Besættelsen bl. a. følgende: Når en patient kom på klinikken, spurgte søster Modesta altid den tyske soldat, der ledsagede dem, om hun måtte give fangen et glas mælk eller et måltid mad, alt efter hvor velvillig tyskeren var. Snart opdagede hun, at der var en af soldaterne, underofficer Fritz Rühle, der var særlig venlig overfor fangerne, og hun var klar over, at det gjaldt om at holde forbindelsen vedlig med ham.

Søster havde tilladelse til, at gå over i arresten to gange om dagen med mad til fanger, der havde fået ordineret »diæt« fra klinikken, og hun sørgede altid

for, at portionerne var tilstrækkelig store til, at alle i cellen kunne blive mætte. »Nonnemaden« var meget populær i fængslet. Og så opdagedes det snart, at »Søsters lommer var store«. De rummede navnlig tobak, bolcher og sukker, men der kunne også være andet, f. eks. en bog, et spil kort o. lign., som en arrestant havde bedt hende om.

Om middagen juleaftensdag gik søster Modesta som sædvanlig over til fængslet — denne gang måtte hun have en anden søster til at hjælpe sig med at bære de tunge madspande. I dag var der særlig gode sager i, risengrød og gæsteg. (Det var gæstegen, som søstrene på klinikken skulle have haft, og som søster Modesta havde taget uden at spørge om forlov).

I stueetagen sad 15 kvindelige fanger. Først uddelte søster maden til de af dem, der havde fået ordineret diæt, og derefter gik hun til cellen ved siden af. Fritz ser det, og af frygt for Oberfeldveblen, der stod ved siden af, siger han: »Søster, hvem har givet Dem tilladelse til at gå hen til den celle?« Så vender Søster sig om og siger: »Nu er det Jul, så skal man lukke øjnene.« »Ja«, siger Oberfeldveblen, idet han holder hænderne for øjnene, »så skal man lukke begge øjnene«.

Denne artikel, der bl. a. bygger på udsagn fra de læger, der var knyttet til Sct. Hedvigs Klinik, er ment som en hyldest til søstrene for deres menneskekærlige gerning, deres dygtighed og deres smukke vedligeholdelse af det hus, der blev deres i den tid, de virkede i Kolding.

Hospitalets kapel og Sct. Hedvigordenens gravplads på Kolding Søndre Kirkegård.

I urmager Thomsens spor

Billedindsamlingen i Vejle amt fik i Kolding en fin optakt, idet man fra guldsmed Sv. E. Thomsen modtog en smuk og værdifuld samling fotos, alle med motiver fra Kolding og omegn og alle optaget af Sv. E. Thomsens far, urmager Ludvig Thomsen, der havde forretning i Adelgade 13.

Om sin far udtaler guldsmed Sv. E. Thomsen:

Skal jeg fortælle lidt om min far, urmager Ludvig Thomsen, da vil jeg gøre det bedst muligt ved at citere hvad min ældste broder, overlærer, museumsleder, og Holbæk bys historiker Albert Thomsen skrev til den kgl. ordenshistoriograf i 1944, da han fik ridderkorset som påskønnelse af sit livsværk: »Holbæk bys historie«.

»Min far var en dygtig ur- og instrumentmager, en fingernem mekanikus, en af Koldings allerførste amatørfotoografer, fremragende dygtig på dette område, en experimentator som allerede omkring 1910 lavede sine første farvefotografier. Far var også den første, som ejede en Edison fonograf, som både kunne indspille og afspille tale og musik, senere kom så gramfonen og radio. Han havde mange gode interesser, i sine unge år tegnede og malede han en del og skrev også vers. Far var en ivrig samler, snart på mønter og oldsager, snart på frimærker og allehånde gamle ting. I en årrække var han medlem af Den danske radererforening og Kolding kunstforening, medstifter og formand i den nu forsvundne: Amatørfoto-

grafernes klub i Kolding. I sin ungdom var han med til bl. a. sammen med Kæmner Brandorff, bogholder Sofus Borch og tandlæge Friis at indrette Museet på Koldinghus og bevarede hele livet igennem en dyb interesse og følelse for fortidsminder og slægtshistorie. I sine ældre år skrev han en lang række lokalhistoriske artikler i Kolding Folkeblad samt i Vejle amts årbog en lille afhandling: Musiklivet i Kolding. Endelig udkom i 1933 hans bog: Kolding sejl-skibe.«

Denne side fra oven:

5 Koldingborgere med urmager Thomsen yderst til højre.

Portræt af frk. Clara Find.

Carsten Laursen.

Gårdskarl hos A. Jessen.

Gudrun og Sigurd Andersen.

Bella Vista.

Modstående side øverst fra venstre:

Bramdrupskovforeningen, eksisterede fra 1877—1916.

Personalet på Fællesforeningen 1905.

Kolding borgerlige Skydeselskab. 3. pinsedag 1896.

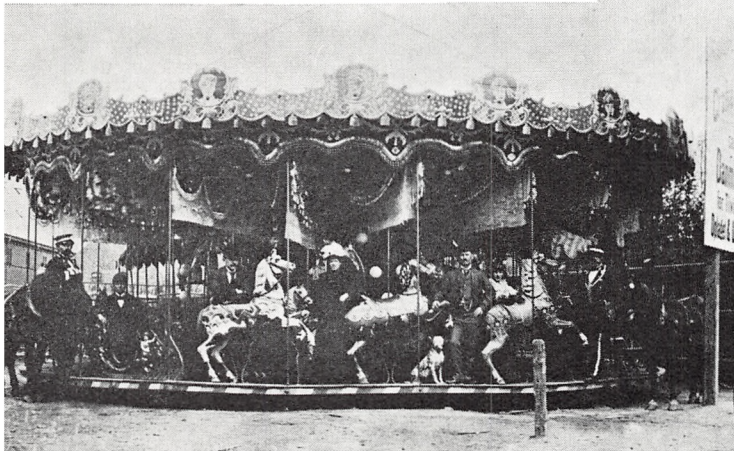
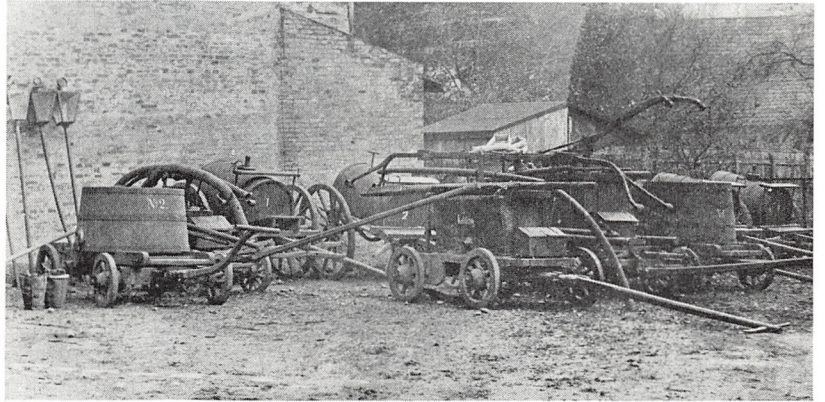
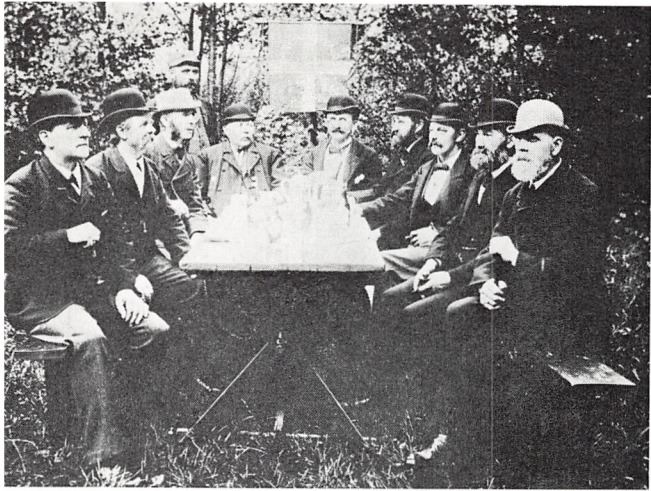
Kolding sprøjter og brandmateriel.

Winthers karrusel på pladsen hvor Saxildhus ligger.

Industriudstilling på Staldgården 1897.

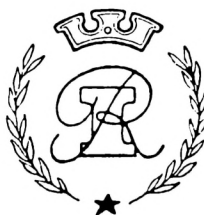
Kolding banegård med hestedrosker og med hyrebiler ca. 1920.

HOLD FEST og vær Deres egen gæst

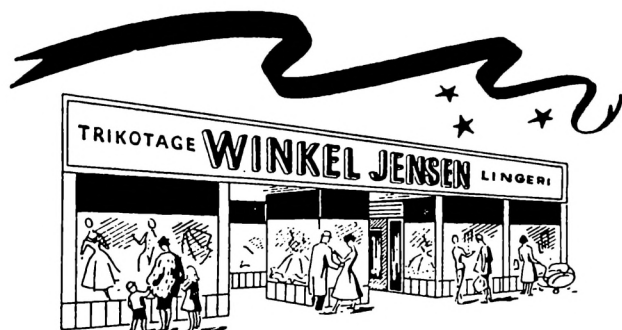
I vore meget smukke lokaler på 2. sal er vi i stand til at skabe den rette ramme om Deres festlighed. Vi pynter et smukt bord, vi sørger for dejlig mad og en omhyggelig betjening — og vi sparer husmoderen for mange bekymringer.

Indhent tilbud på selskabsarrangementer af enhver størrelse.

INDUSTRI-RESTAURANTEN

KOLDING · TLF. (05) 52 31 99

*Trikotage
og Lingeri*

— det sidste nye
får De i det gamle hus
i Østergade

WINKEL *Jensen*

... midt i gågaden!

Fra dansetempel til filmtempel

af journalist Orla Nielsen

Jernbanegade har i generationer været en gade fuld af foranderlighed og overraskelser. Et eksempel herpå gives i denne historie om en bygning, beliggende i den brede del af gaden og med 60 års erfaring i næsten daglig at trække hundreder af mennesker til sig til korte eller længere ophold med præg af underholdning og morskab.

Da det nye filmteater i Kolding »Biografen 1+2« åbnede i februar 1975 med »Mordet i Orient-ekspressen«, blev filmen af mange opfattet som et symbolsk valg, der havde noget at gøre med den kendsgerning, at en bygnings epoke var forbi, slået ned, kvalt af tidens vanskeligheder og menneskers ændrede vaner — eller som et symbol på, at nu kom noget nyt brusende frem af resterne af det, som havde været engang.

I dette hus har der været leet, drukket, danset og grædt, mennesker har fundet hinanden og sværget evigt troskab, mens andre er gået deres egne veje i vrede, trods og ydmygelse.

De færreste ved vel, at der for 34 år siden blev forsøgt skabt en biograf i tilknytning til de aktiviteter, der var i gang. Og personen, der forsøgte, anede ikke, at en yngre person langt senere fik held til at realisere den ide, omend i en helt anden form.

Begyndelsen var en villa, og det interessante er, at den eksisterer endnu, det øverste af dens mure, tag og tårne kan stadig ses fra det sydlige fortov i gaden, ragende op over den senere tilbygning.

Den brede del af Jernbane-

Stenderups villa i Jernbanegade, der blev til Palmehaven og Trocadero.

gade var et stykke op i vort århundrede et villakvarter, og netop den villa, der her er tale om, blev opført sidst i forrige århundrede af bankdirektør Hertz. Efter nogle år som privatbolig blev den lejet ud til restauratør Peter Christensen, som indrettede restaurant, indtil grosserer N. P. Stenderup blev ny ejer og fik villaen til at fungere igen som bolig.

Kun få år gik, og villaen vendte tilbage til en tilværelse som restaurant — denne gang for en periode af 58 år.

Palmehaven blev skabt.

I 1915 solgte Stenderup villaen til en tjener, der med årene skulle blive landskendt som restauratør i Kolding. Han hed Harald Houlberg Nielsen, og den 25. januar 1916 åbnede han efter en helt speciel ombygning sin restaurant, som fik navnet »Palmehaven«.

Harald Nielsen var søn af en købmand i Horsens, og efter fa-

miliens flytning til Ry kom unge Harald i handelslære i Skanderborg. Da faderen døde, bestyrede sønnen forretningen for sin mor, indtil han gik i tjenerlære på »Grand Hotel« i Århus. Før købet af villaen i Kolding havde han virket i en række hoteller og restauranter, især i Jylland.

Harald Nielsen havde en medfødt evne til at få tingene til at glide, og med en beundringsværdig energi tog han fat, så der snart kom til at stå gny om det nye sted.

Han ofrede gerne noget for at gøre stedet bedre og større ved tilbygning og modernisering, og ikke mindst i gullash-tiden gjorde han »Palmehaven« til et af de førende i provinsen.

Harald Nielsen var ganske bramfri. Han skal engang have sagt, at københavnerne kunne man få til at spise alt, når bare de fik rødbeder til.

Denne udtalelse gik landet rundt, men den skabte ingen hindring for, at den dygtige re-

stauratør senere kom til at stå på god fod med københavnerne, da han i 1938 solgte til restauratør Axel Jul Hansen og i stedet købte det fornemme »Hotel Hafnia«, som han dernæst drev en halv snes år.

Harald Nielsen bosatte sig i Dragør, og hans død i 1955 indtraf mærkeligt nok i Kolding under et besøg. Den 27. marts gik han alene en aftenur, og i Klostergade faldt han pludselig om ud for bagermester Johannes Andersens ejendom og blev bragt til Kolding Sygehus. Han havde pådraget sig en hjernelæsion og døde næste dag på neurokirurgisk afdeling i Århus.

I de gamle dage var »Palmehaven« noget helt specielt med masser af palmer, møblement i form af kurvemøbler og en stor brønd med springvand og guld-fisk.

Gulvet var belagt med grus, noget karakteristisk for den tid, når man indendøre ville give en fornemmelse af at være uden-døre. Gruset blev noget af en prøvelse for tjenerne. I travle perioder kunne de slide et par sko op i løbet af et par uger.

I begyndelsen gik det fredeligt og roligt til. Byens borgere kom og nød god mad og lyttede til seriøs musik. For det meste var det trio'er, der spillede salonmusik, underholdende og ikke særligt ophidsende. Kvindelige gæster havde ofte deres strikkesøj med, når de sad ved bordene, snakkede og nippede til deres kaffe.

Ret hurtigt blev »Palmehaven« kendt, ikke blot i Danmark, men også i udlandet. Næppe gik en uge, hvor man ikke i Jernbanegade kunne observere franske, svenske, engelske eller tyske biler uden for eller nær ved. Mange ville i 20'erne ind og se denne herlighed, smage den danske mad, nappe et par genstande og lytte

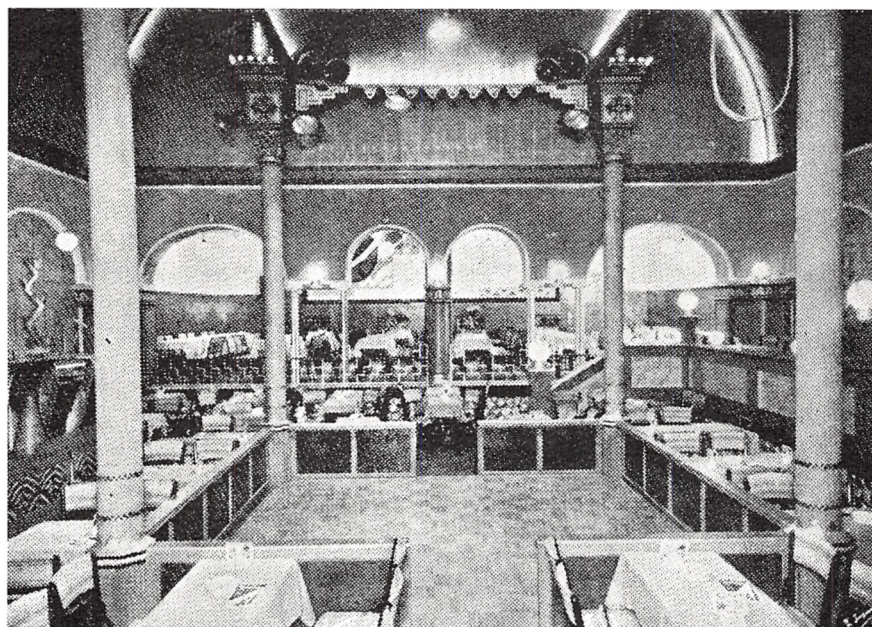

Restauratør Harald Nielsen i Anton Schrøders streg.

til den stille musik i en afslappet atmosfære. Her var ingen jag og stress.

»Palmehaven« blev et yndet samlingssted for det gode borgerskab i byen. Det var sjældent at træffe unge inde i huset eller ved de borde, som i ordentligt vejr kunne benyttes udendøre. Unge kunne risikere at træffe deres chefer, og det blev ikke betragtet som heldigt. I øvrigt havde unge dårlig råd til at komme, da de måtte arbejde for små lønninger.

Interiør fra Trocadero, der åbnedes 2. oktober 1931.

Så kom dansen til.

På et tidspunkt i 20'erne måtte Harald Nielsen se sig nødsaget til at indføre dansemusik den sidste halvanden time om aftenen, og efterhånden blev det til mere. Ikke alle ville nu nøjes med bare at sidde stille og høre på de musikalske udfoldelser.

Dermed var der banet vej for et nyt afsnit i udviklingen. Den gode indtjening havde givet Harald Nielsen penge og mod til et fremstød. Han besluttede at udvide, så der kunne skabes et virkeligt etablissement, hvori kunne foregå flere ting på samme tid.

Den 2. oktober 1931 åbnedes »Trocadero« ved et såkaldt maurisk festarrangement.

Med et citat fra næste dag i Kolding Folkeblad kan vi få den tids syn på nyindretningen: »Dybe varme røde farver behersker rummet, iblandet det håbe-fuldeste lysegrønne og strålende guld. Utallige lamper, hvis lys stadig skifter i alle regnbuens farver, kaster et flimrende, fantastisk lysskær over rummet med dets bevægelige dansegulv under en pragtfuld baldakin, hvis toplampe »sampler« fire springvandsstråler og splintrer dem til støv...«

Ved åbningen var der fuldt hus, og en af de optrædende, den jernstærke Peter Paraselli, bøjede et stykke jern til en hestesko, som han gav til Harald Nielsen. Den skulle bringe lykke, og — hvis man tror på den slags — det gjorde den da også i mange år.

Syv år senere, den 1. september 1938, rykkede restauratør Axel Jul Hansen ind som ny ejer. Han havde i nogle år i Skælskør drevet op til fire hoteller og restauranter på samme tid og ønskede nu at samle sine kræfter om et enkelt etablissement af god størrelse.

På det tidspunkt var gruset forlængst borte fra »Palmehaven«. Gulvet var belagt med tæpper, og flere ting foregik anderledes end ved starten.

Axel Jul Hansen ville fortsætte i Harald Niensens fodspor og bevare stedets ry, eventuelt udbygge det. Han havde det held at »arve« nogle af de kendte og stedkendte skikkelser, så traditionerne kunne bibeholdes. Således fortsatte nogle af musikerne samt den meget populære over tjener Niels Heibøl, der havde været med lige fra 1916 og først rejste i 1943, da han blev vært på »Borgerkroen«.

Medarbejderstaben var normalt tre tjenere og tre ung tjenere i spiserestauranten og 5—6 tjenere om aftenen i »Trocadero«, hvor der var optræden hver aften og matiné søndag eftermiddag.

Optræk til en biograf.

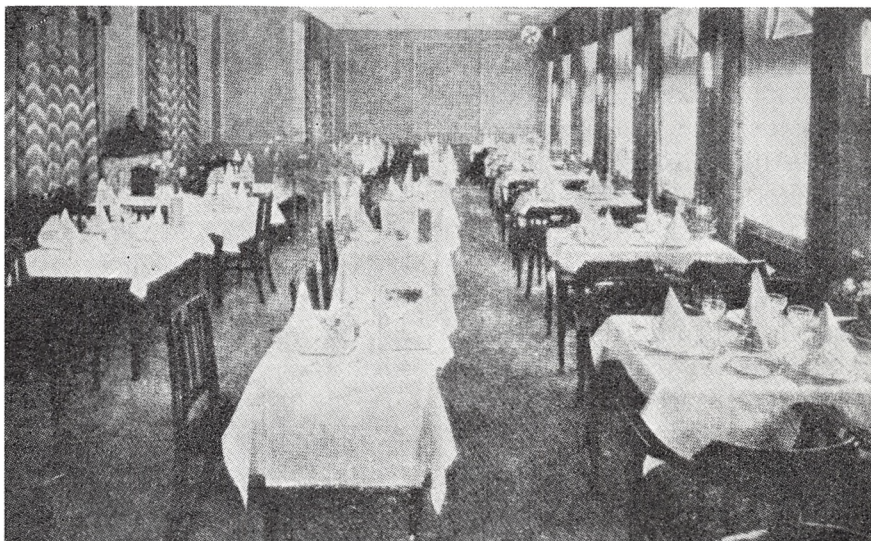
Den nye ejer arbejdede ret snart med en plan til en ny biograf. I byen fandtes »Biografen« og »Kosmorama«, men Jul Hansen var sikker på, at der var behov for et tredje filmteater, og han fik en bagejendom i Fredericiagade på hånden. Den kunne købes for 30.000 kr., og som led i ombygningen skulle der

laves en forbindelsesgang til etablissementet i Jernbanegade.

Den påtænkte biograf skulle være forholdsvis stor og fremtræde i tidens stil efter tegninger, der var udarbejdet af arkitekt Ernst Petersen. Kolding Byråd stillede sig positivt, og der var stærke tegn på, at alt ville lykkes.

Men så kom besættelsen i 1940, og planen måtte skrinlægges, fordi det blev vanskeligt at få materialer til den slags byggeri, og den plan blev ikke for søgt realiseret senere.

På den sørgelige dag, den 9. april, lukkede Axel Jul Hansen etablissementet, men dagen efter åbnedes igen, dog uden

Interiør fra Palmehavens spiserrestaurant.

optræden og dans, som der blev udstedt et par ugers forbud imod.

Der opstod nogle vanskelige år med præg af restriktioner, rationeringer, af og til udgangsforbud og luftalarmer samt problemer med at skaffe varer til huset. Alligevel var der god søgning, for mange mennesker trængte til i de mørke tider at komme ud blandt andre og søge nogle timers afveksling.

Under besættelsen var etablissementet udsat for forskellige episoder. Til eksempel var en aften fire tyske officerer på dan-

segulvet iført støvler med sporer på. Axel Jul Hansen blev vred og sagde til tjener Eriksen: »Her må de skik følge eller land fly«. Det udtryk skulle tjeneren nu ikke anvende, i stedet skulle han høfligt gøre tyskerne opmærksom på, at de ikke måtte danse med sporer på, da de kunne ødelægge damernes strømper. Da musikken stoppede, gjorde han som beordret, men da musikken satte i gang igen, lod officererne som ingenting og fortsatte dansen. Værten tog nu selv affære, gik ud på dansegulvet, gav tegn til orkestret om at stoppe og råbte: »Alles heraus«. Det kan nok være, de fire herrer studsede. Imidlertid kunne de

se, at værten mente det alvorligt, og at øvrige gæster stod afventende. Klogeligt reagerede de uniformerede denne gang med at gå deres vej — og bagefter klappede de mange danske gæster.

Uafhængig af denne hændelse gik der en overgang rygter om, at »Palmehaven—Trocadero« skulle sprænges i luften. Axel Jul Hansen turde derfor ikke blive boende i lejligheden i den gamle villa, og han fik med sin familie lov til at overnatte i Nationalbankens ejendom længere henne i gaden, på hjørnet af

Fredericiagade. Under opholdet der kom der en dag besked om, at nogle tyskere var kommet ind i restauranten for at tale med værten. Jul Hansen var betænkelig og forberedte sig på det værste. Han fandt sin revolver frem, skjulte den i en lomme og begav sig hen til restauranten, hvor han snart blev beroliget. Det viste sig, at tyskerne bare stillede krav om at låne noget service, hvilket han ikke havde mulighed for at afslå.

I begyndelsen af 1943 tydede det også på at skulle gå galt. Overtjener Heibøl ringede til Jul Hansen, der var i ærinde andetsteds, at nu truede tyskerne med at ville lukke hele etablismentet, og værten skulle stille til møde hos hauptmann Mahler. Årsagen var nogle sangtekster, som tyskerne ikke kunne acceptere. I en fri bearbejdelse af »En lille nisse rejste« brugte sangeren Ludvig Nathansen bl. a. udtrykket« . . . så kom han til Amalienborg«.

»Det må De ikke«, sagde den fortørnede hauptmann. »Må vi ikke hylde vor konge – I hylder jo Hitler«, svarede Jul Hansen frækt og friskt, og det kunne Mahler dårligt give igen på. Resultatet af samtalen blev, at der opnåedes forlig, og der blev ikke

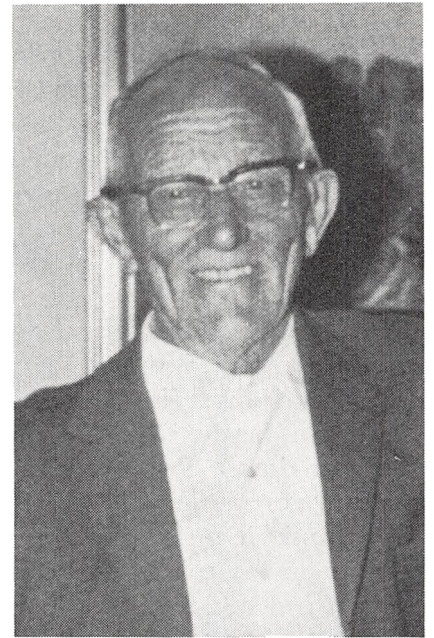
fare for lukning, blot der foretoges ændring i nogle andre tekster, som også generede værne-magten.

Efter besættelsen gik en rum tid, før alt var normaliseret i restaurationsbranchen. Jul Hansen forstod dog at styre gennem skærene og engagere artister og orkestre, så der til stadighed var noget af interesse for publikum. Han begyndte også at tumle med en plan om at skabe en hotel- og restaurationsvirksomhed i landlige omgivelser uden for byen. Sidst i 40'erne blev planen realiseret med bygning af »Jydekroen« ved nordsiden af Kolding fjord.

Et mørkt mellemspil.

Det da 33 år gamle etablisment i Jernbanegade blev afhændet til den københavnske restauratør Ernst N. Larsen, og dermed indledtes i dets historie et mørkt kapitel, som vi vil gå let henover. Den nye vært havde en række højtflyvende tanker om at skabe et billigt madsted, og det gik i begyndelsen godt med masser af gæster fra efteråret 1949, men hans ejerskab holdt kun ni måneder. De økonomiske beregninger, hvis der havde været sådanne, slog totalt fejl, og han oparbejdede en gæld

1930–31 deltes huset i to afdelinger, nemlig restaurant Palmehaven og Varieté Trocadero.

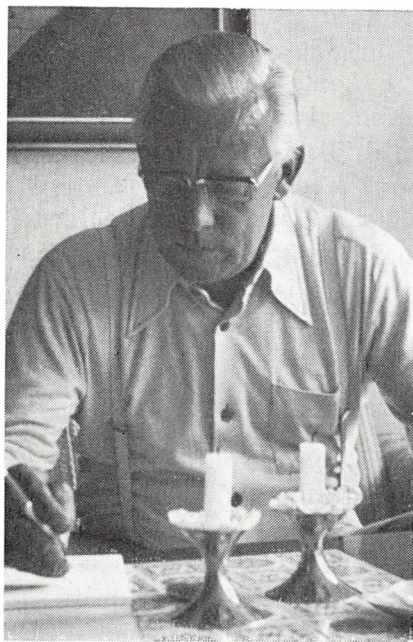
Restauratør Axel Jul Hansen, der havde planer om at knytte en biograf til etablismentet.

på 180.000 kr., et anseligt beløb efter den tids forhold. Forpligtelser blev ikke overholdt, f. eks. betaling af spiritusafgifter, toldvæsenet greb ind og forlangte lukning, og en nat forsvandt restauratøren fra byen og overlod alle problemer til kreditorerne.

Efter en tvangsauktion i juli 1950, hvor ingen var interesseret i at købe, blev der holdt en ny auktion den 8. august, og her faldt hammeren for et bud på 290.000 kr. fra den 32-årige Eigil Hansen, der var alene om at byde og havde mod på at genskabe stabile forhold.

Eigil Hansen kendte nemlig »Palmehaven–Trocadero« inde fra. Han havde været inspektør der i årene 1945–48 under Axel Jul Hansen, der var hans onkel og ligeledes blev hans svigerfar, og da denne efter restauratørens forsvinden var ufyldstgjort panthaver og i praksis husets administrerende direktør, var Eigil Hansen igen fra den 1. juli blevet ansat som inspektør – nu blev han selv ansvarlig direktør.

Egentlig havde Eigil Hansen vist andre planer for fremtiden,

*Restauratør Eigil Hansen.
Herre i huset fra 1950–74.*

men her opstod en uforudset chance til at blive leder af et foretagende, han var fortrolig med og troede på. Uddannelsen i branchen havde han fået på hotel »d'Angleterre« i København, og han havde bl. a. været ansat i Tivoli, på Palace Hotel og Marienlyst samt på Sct. Knuds Hotel i Odense, og han var tidligere på året vendt hjem efter to måneders studieophold i Amerika med friske impulser.

Satsede på humøret.

Kun otte dage efter overtagelsen genåbnede Eigil Hansen den 16. august etablissementet med et parket-show under titlen »Op med humøret«. En sådan opfordring var tiltrængt efter det triste mellemspil, nu gjaldt det om at præsentere noget, der kunne more folk, og det gjorde dette to timer lange underholdningsprogram med sange, dialoger, danse, viser og udstyrsnumre sammensat af showmanden Paul Helbin, som netop havde haft stor succes i Odense. Der blev sat en entre på 1,30 kr., hvori var medregnet skat og garderobe. Nogle var skeptiske over for kravet om entre, men det af-

skrækkede ikke publikum. Fra kl. 23 til kl. 1 var der fri adgang til dans ved Kaj Eckhausens orkester, der havde Carl Lington som refrainsanger.

Sagt med få ord blev det succesfuld genåbning med stort besøg. Det var en ny og populær form, der var indført, og næste show kom til at hedde »Byens smil«. Det var rystet sammen af Duval Mols og faldt også i publikums smag. Da det tredje parket-show »Kig ind« løb af stabelen, var linien for en tid afstukket... næsten 300 mennesker gik forgæves ved premieren.

Naturligvis var alt ikke lige vellykket, eksempelvis gik et »Ta-li-a-show« ikke ret godt. Det måtte hurtigt tages af plakaten.

I januar 1951 kom show nummer ni, hvori Eigil Hansen lod lokale kræfter komme til orde gennem revyen »Op og ned ad Jernbanegade«, bl. a. sang Lili Hahn, Kurt Griechen spillede klaver, og Kaj Madsen optrådte i komiske roller. Senere kom flere lokalt-prægede revyer med tekster i stor udstrækning af redaktør K. R. Smidt. I mellemtiden havde Kurt Griechen dannet sit eget orkester. En sommer nogle år efter var et par af byens musiktalenter, Erik Moseholm og Ole Neergaard Holm, engageret i Trocadero-bar, hvor de diverterede med moderne jazz.

Allerede i begyndelsen af 1951 havde Eigil Hansen skabt sit eget slogan »Spis i Palmehaven — mor Dem i Trocadero«, og efterhånden blev det vel sådan, at det var det sidste navn, man forbandt mest med stedet, fordi det var der, man morede sig, når man skulle ud.

Orkestre og artister.

I Axel Jul Hansens tid havde der enkelte gange været radiotransmissioner med danseorkestre, og det satsede Eigil Hansen

endnu mere på, for de var med til at bevare og forstærke det landsomfattende kendskab til, at i Trocadero foregik noget. Fra 1952 kom jævnligt transmissioner, første gang var med Svend Millers orkester, som i øvrigt fik de fleste og længste engagementer i Kolding, flere trompetstød foran Malihini-kvintetten, Primavera-sekstetten, Calle Martins orkester eller Ove Sopp og hans sopptimister.

Et stort antal artister og kunstnere kom til at optræde i 50'erne og første halvdel af 60'erne, og mangen glad stund vil blive genkaldt af Koldingensere, når der nævnes navne som komik-musikanten Speedy Larking, harmonikaspiilleren Lars Bjarne, den mystiske Truxa som under ophold i byen forudsagde nogle overskrifter i den daværende socialdemokratiske avis (»Tidens Tegn«), radiotroubaduren Otto Henning, klovnen Sacha Price, sangerne Edi Laidner og Eddie Russell, den fingernemme Gentleman-Jack, skuespiilleren Kaj Zinn, parodisten Kaj Løvring, cabaretkunstneren Simon Rosenbaum og bugtaleren Tonky foruden en mængde akrobater, musikantter af alle slags, nøgendanserinder, klovne og tryllekunstnere.

Efter midten af 60'erne indtrådte en ændring. Det blev sjældnere med artistkontrakter. Værten måtte som andre danske restauratører se i øjnene, at det blev sværere og sværere i denne branche. Borgerne blev mere og mere optaget af TV-kiggeri, mange fandt ud af at hygge sig hjemme i stedet for at komme »ud og røre træbenet«. Måske var der også noget med øgede afgifter og priser, som spillede ind, ja, der var en række faktorer, som satte en dæmper på, og efterhånden forsvandt den daglige aftenunderholdning i »Trocadero«.

I nogle år blev etableringen drevet som spise- og danse-restaurant uden optræden. Adskillige var stamgæster og kunne stadig li' at gå i byen med venner og besøgende, og forskellige foreninger og organisationer fortsatte med at benytte kompleksets lokaler.

Oliekrisen i 1973 gav det stød, som fik Eigil Hansen til alvorligt at overveje, om ikke det var bedst at holde inde, mens han endnu havde en rentabel forretning. Personalet var blevet reduceret i forhold til det dalende besøg, og åbningsdagene var til sidst indskrænket til 2-3 om ugen.

Plads til tvilling-bio.

I efteråret 1974 indledte Eigil Hansen forhandlinger om udlejning af de store lokaler i komplekset til den 28-årige forretningsfører Jens E. Kris, der var på jagt efter lokaler til indretning af et nyt filmteater. Siden

det stoppede forsøg 34 år tidligere var »Kino« i Søndergade kommet til i 1949, men i 60'erne var »Biografen« i Helligkorsgade blevet lukket, så der også nu kun var to filmteatre i byen.

Efter 1970 var opstået en stigende interesse for film, så Jens E. Kris turde binde an med at realisere sin plan om hele to filmteatre under samme tag, da han fra Filmfonden modtog et lån på 300.000 kr. Lejebetingelserne kom i orden, og lørdag den 26. oktober 1974 måtte Eigil Hansen efter 24 år som indehaver meddele sine aftengæster, at »Palmehaven-Trocadero« var åben for sidste gang.

Ikke mange dage senere rykkede håndværkere ind, og atter en gang blev der foretaget store ændringer i komplekset for at give plads til en tvilling-bio. »Palmehaven« blev til en filmsal med 90 pladser og »Trocadero« til en endnu større filmsal med 210 pladser. Mellem disse to indrettedes to barer og et

mini-filmlokale, som benyttes til forevisning af smalfilm.

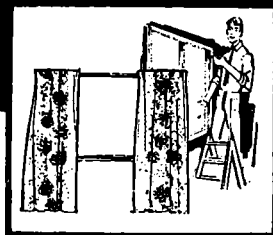
I komplekset omkring den gamle villa kan man stadig nyde en drink — eller flere efter behov — ved en af barerne, som er ene om at have forbindelse til fortiden. Og dog! Man kan også more sig i bygningen, hvis der er en film af den art på plakaten, f. eks. med gamle fyre som Chaplin eller Buster Keaton eller nogle af tidens nyere komikere. Hvor der før blev danset, ses nu på lærrederne andre mennesker danse. Hvor der før blev spist, må man nu nøjes med at se andre spise. Hvor man før var i rum med et eller andet godt orkester, kan man nu have mulighed for i lysglimt at opleve alverdens orkestre. Nu sker der masser af mord i disse rum — på væggene. Tidligere var der næppe nogen, der tænkte på mord derinde. Tider skifter, og vaner forandrer sig, men det kunne jo godt være, at vi mødtes en dag inde bag de nye glasdøre.

SKONHED TIL DERES HJEM

**ALT I
GARDINER
FRA A TIL Z**

Fagmanden er god at gæste:
Han har erfaringen og den fag-
mæssige baggrund, der mulig-
gør den bedste løsning på Deres
gardinproblem.

BRDR. IVERSEN gardiner
tæpper
MUNKEGADE 6 - KOLDING - TLF. (05) 88 6708

Helge Skovmand:

Et hjem - en skole - et blad

(Gyldendal 1976, 196 sider, illustreret)

Med forfatterens tilladelse gives her nogle afsnit af erindringsbogen, der specielt vedrører Kolding og Helge Skovmands tilknytning til Højskolebladet og Konrad Jørgensens Bogtrykkeri.

I afsnittet »Et blad og dets stifter« hedder det:

Konrad Jørgensen, der havde oprettet Højskolebladet og i 27 år udgivet det, var ikke nogen gammel mand, da han i 1903 tog imod mig på sit kontor i Slotsgade i Kolding.

Han var selv kun 27 år, da han begyndte dette blad, som i lang tid blev en af de samlende kræfter i grundtvigske kredse. Han var søn af en stillfærdig, men virksom lærer, Peter Michael Jørgensen, der i de egne, hvor han virkede — Falster og Arhusegnen — var med til at bryde vej for folkelig og kristelig vækkelse. Konrad Jørgensen kom på højskole hos Kold og blev friskolelærer i Måle på

Helge Skovmand og Erik Brandt Klixbüll på Askov Højskole.

Helge Skovmand i sin stue Alykkegade 30, Kolding.

Fyn, kom så til Askov, hvor han blev friskole- og højskolelærer og blev ven med sine lærere der: Schrøder og Nutzhorn. Helt følte han sig dog nok ikke på sin rette hylde som lærer. Da et »Nordisk Højskoleblad«, som tre unge kandidater oprettede, kun fik en kort levetid, slog den tanke ned hos ham at et blad, der samlede sig om den danske folkehøjskole, måske ville få en bedre skæbne. Hans ide fik opmuntrende tilslutning i Askov, først og fremmest hos Ludvig Schrøder. — Selv var han så heldig at få lejlighed til en praktisk prøve med redaktionsarbejde, idet han kom til at vikariere for den unge Enevold Sørensen, der var redaktør af C. Bergs blad »Kolding Folkeblad«, men nu et år skulle aftjene sin værnepligt. Konrad Jørgensen, der havde et naturligt anlæg for journalistik, er sikkert blevet påskønnet af Berg, selv om han ikke altid havde samme politiske indstilling som den store

venstrefører, der i 1866 modsat Grundtvig havde sagt ja til en alt andet end demokratisk grundlovsændring, — i tillid til at folkettinget ville bevare sin fortrinsstilling.

— og lidt senere i samme kapitel:

Det var virkeligt noget nyt, der skete i bladverdenen, da Højskolebladet begyndte at udkomme den 7. april 1876. Den, der vil have et talende billede af højskolebevægelsen i dens gennembrudstid, han skal en stund fordybe sig i Højskolebladets første årgang.

I et af de følgende kapitler med overskriften »I Kolding«, fortælles om bogtrykkeriet:

I Slotsgade i Kolding lå Højskolebladets bygning. Gadens navn viser hen til det nære Koldinghus, som i byens daglige sprog stadig kun hedder »slottet« — ligesom da Kristian den Tredje, Frederik den Anden og

deres efterfølgere op til 1800-tallet kom og sad der tit på lange besøg. Denne borg, hvor forfrosne spanske soldater i vinteren 1808 fyrede alt for stærkt i ovnene, venter jo bare siden nedbrændingen dengang på at blive slot igen. I 1898 blev flere af dens sale og stuer istandsat til at rumme et af landets fineste provinsmuseer. Adskillige år senere fik den Kristian den Fjerdes halvt ruinerede kæmpetårn rejst påny om end ikke med alle dets kæmper. Måske får borgen engang det meste af sin gamle glans og højhed tilbage. Prægtigt ligger den jo på sin banke med den fornemme staldgård ved sin side.

Så lukkede jeg den gadedør i Slotsgade op, der nu i en lang årrække — længere end jeg dengang anede — skulle være indgang for mig til mit daglige arbejde. — Anders Bobjerg, som jeg skulde afløse, tog venligt imod mig på sit kontor, hvor jeg så ugens lige færdigtrykte nummer ligge på et bord — det

var som om Joakim Skovgaards svaner på bladets velkendte hoved nikkede »goddag, her er vi« — Bobjerg førte mig ind til Konrad Jørgensen, der bød mig velkommen og viste mig rundt. I forhusets stueetage var der to kontorer, på 1. sal udgiverens privatbolig, i det lange baghus var store trykkerilokaler, desuden bogbinderi, regnskabskontor og ekspedition. I gården var der åbent til færdsel mellem bygningerne, men hen til den ene side optoges en stor plads af et morbærtræ, der strakte sine løvrige grene fra forhus til baghus. — Der var hygge over hele feltet, — og over arbejdslivet inden døre, var der noget friskt, venligt og lunt.

Snart efter blev jeg godt kendt med flere af trykkeriets folk:

Martin Schjern, der som lærling på Kolding Folkeblads trykkeri havde været med til at sætte Højskolebladet, før det i 1878 fik eget trykkeri, og straks ved bladets begyndelse fik til opgave at sætte det, helt eller delvis.

Dernæst den unge leder af trykkeriet, faktor Peter Rasmussen, en ejendommelig begavet mand, med sine hovedinteresser samlet om folkelig vækkelse og oplysning, arbejderbevægelsen og afholdssagen. Han var husmandssøn fra Møsvrå ved Kolding, kom på Borups højskole i København som elev, blev en af Socialdemokratiets ledere i Kolding — trods klare afvigelser fra partiets flertal: Rasmussen var både friskoleven og forsvarsven, men personlig tillid hos arbejderne bar ham frem.

Den, jeg i min lange tid ved Højskolebladet kom mest i forbindelse med, var Ludvig Fuglsang, der havde været lærling på trykkeriet og efter højskoleophold i Askov kom tilbage til det og blev der. Sammen med Peter Rasmussen overtog han trykkeriet i et af Konrad Jørgensens sidste leveår, og efter Rasmussens tidlige død blev Fuglsang få år senere eneejer af trykkeriet, og det ledes nu af hans to sønner Erling og Leif Fuglsang.

JYLLANDS CLICHÉFABRIK A/S

TELEFON (05) 52 06 11 . KOLDING

Eskild Jørgensen:

Fra Hvidtfeldts tid til vore dage

(Udgivet af Socialdemokratiet i Kolding 1976)

Det er ikke uden grund, at bogen om Socialdemokratiets historie i Kolding 1886–1976 har fået titlen »Fra Hvidtfeldts tid til vore dage«, idet typograf Peter Hvidtfeldt var med til at stifte den socialdemokratiske forening og Arbejdernes Fællesorganisation i Kolding. Han udgav efter sin bortrejse fra Kolding skriftet »Tyve års organisationsarbejde i Kolding«, et usædvanligt kildeskrift, som ofte er citeret i bogen. »Fra Hvidtfeldts tid...« indeholder også noget af demokratiets historie siden grundloven af 1849, som bl. a. studenten fra Kolding, Carl Ploug var forkæmper for, og hvis ideer Chr. Berg, indvalgt i folketinget 1865 som repræsentant for Koldingkredsen, kæmpede for at bevare.

Der omtales endvidere nogle af de første socialistiske agitatorer, der besøgte Kolding, cigarmager C. Würtz og missionær Mogens Sommer. De stod for forskellige retninger indenfor »Internationale«. C. Würtz var især fagligt interesseret, mens Mogens Sommers syn på socialismen var præget af kristelige synspunkter.

Cigarmager Würtz havde især

Østjylland som virkefelt og fik blandt andet held af sine bestræbelser i Fredericia og Horsens, to byer hvor mange cigarmagere var beskæftiget. Mindre held fik Würtz af et forsøg på at stifte en sektion i Kolding, formentlig 1872. Det skyldtes muligvis, at hans cigarmager-kollega, S. W. Bruun, der da var bestyrer af en tobaksfabrik, i 1872 var med til at stifte »Kolding Arbejderforening«.

Denne forening havde til formål, at »støtte arbejderne«, hvilket senere fik et konkret udslag ved oprettelse af en sygekasse og en byggeforening. S. W. Bruun overtog 1873 tobaksfabrikken, der havde hovedbygning i Helligkorsgade, og han var i en årække i ledelsen for Arbejder-

foreningen sammen med fabrikant A. L. Johansen.

Missionær Sommer besøgte Kolding i begyndelsen af 1872. Han talte ved et af ham selv indvarslet møde på »Colosseum«, en restauration i Øster-Klostergade, nu Munkegade. Mødet blev holdt umiddelbart før Arbejderforeningen blev stiftet, og Sommer advarede arbejderne mod at gå ind i denne forening. Han lagde arbejderne »på sinde, at de burde betænke sig på, hvilke mænd de ville betro sig til. Om det var nogen, hvis fortid borgede for, at de ville arbejdernes vel og ikke benytte dem til bestemte politiske retninger«.

Missionær Sommer gav også udtryk for sit syn på socialismen

Demonstration ved Kolding Arbejderbevægelses 50 års jubilæum 1936. Forrest ses formanden for Fællesorganisationen, Ejner Christensen, statsminister Th. Stauning og redaktør S. M. Jensen, formand for den socialdemokratiske kredsorganisation.

og praktisk politik. Han mente, at statskirken burde afskaffes, og at kongens løn skulle reduceres til 50.000 rigsdaler om året. Sommer var påvirket af Søren Kirkegaard og den grundtvigianske præst Vilhelm Birkedal, der fik sin sag for, da han en søndag i sommeren 1864 sluttede sin kirkebøn med ordene: »Gud give kongen et dansk hjerte, om det er muligt«.

Da Arbejderpartiet, d.v.s. Socialdemokratiet og Fællesorganisationen begyndte i firserne, havde Kolding godt 7000 indbyggere. Industrialiseringen begyndte i halvfjerserne, da bl. a. Slotsmøllens Fabrikker, S. W. Bruuns tobaksfabrik, Konrad Jørgensens Bogtrykkeri, A. L. Johansens møbelfabrik samt Brdr. Volkerts fabrikker havde lagt grunden til senere ekspansion. Den industrielle udvikling blev øget i firserne som følge af

landbrugets omlægning til i kraft af andelsbevægelsen at gå over til at fremstille forædlede produkter. Det var virksomheder som Kolding Andelsmejeri, Kolding Andels-svineslagteri, Konstantin Hansen & Schrøders Maskinfabrik, senere D.D.M.M., og endvidere fulgte begyndelsen på F.D.B.'s industrielle virksomhed.

Der skete tillige opsving i byggeriet, bl. a. bolig-kvarteret syd for jernbanelinien med sidegader til Seestvej, nuværende Tøndervej. Dermed udvikledes behovet for håndværkere og i takt med dette etablering af Teknisk skole.

I denne udvikling var arbejdslønnen ikke fulgt med. Ugelønnen var 10–12 kr. for de lavest lønnede og 18–20 kr. for de højest lønnede. Arbejdstiden var 10–12 timer daglig, i visse fag dog op mod 18 timer. Børnear-

bejdet var meget udbredt, men der var dog sat en begrænsning til 6 timer om dagen for børn under 14 år. Skolernes undervisning svarede til det industrielle mønster. Der var halvdagsundervisning, således at nogle børn kunne arbejde fra morgen til middag, da de så blev afløst af de børn, der gik i skole om formiddagen.

Bogen er et stykke politisk historie i hvilken nævnes en række personer, der kommunalt har haft indflydelse på byens udvikling, samt på de socialdemokratiske folketingsmænd, der siden 1920 har repræsenteret Koldingkredsen. Sideløbende skildres forhold i Kolding under de to verdenskrige samt bevægede episoder i trediverne og efter befrielsen i 1945, da der var bestræbelser for samarbejde mellem Socialdemokratiet og DKP.

Gå i

Specialforretning

— det betaler sig

Med venlig hilsen

MILLER
GARDINER

Hospitalsgade 53 . Kolding
Telf. (05) 52 32 02

Barndomserindringer

af Valdemar Thomsen

Vort hjemliv var navnlig i min første drengetid præget af det åndelige røre, der var skabt af de gudelige forsamlinger. En af de førende for disse havde foruden Peter Larsen, »Skræppenborg« (da »Donsgaard«) været den kendte Niels Thomsen, »Langholtgaard«, der var bror til min bedstefar.

Når dagens gerning var endt samlede familien. Far læste »dagstykket« i andagtsbogen, og min mor, der fra sin tid på Askov højskole var dygtig til sang, sluttede den lille højtidelighed som forsanger med en af Grundtvigs salmer.

Søndag formiddag var vi i reglen i kirke hos pastor Jessen i Ødis, som mine forældre var sognebåndsløsere til. Undervejs mødte vi næsten hver søndag en fuldt belæst vogn fra »Hardtsminde« i Ødis på vej til gudstjeneste hos den sagnomspundne pastor Moe i Skanderup.

Hvis vi undtagelsesvis ikke var i kirke — ja selv om vi var det — læste far søndag eftermiddag en prædiken af Hostrup med påfølgende sang. Trods alt bestod der et skarpt skel imellem grundtvigianere og indre

mission. Missionsfolkene kørte således en halv snes kilometer forbi to mejerier, for at være med i eet, der holdt stille om søndagen. Hver retning havde sine egne i sognerådet, og som noget betegnende kan jeg nævne, at sognerådet omkring 1910 afslog en anmodning fra de Vamdrup bilister om tilladelse til at køre igennem Hjarup.

Som et andet bevis på »skellet« kan jeg nævne, at pastor Johs. Clausen i Vonsild, der var feltpræst i 1864 og meget nationalt indstillet, engang i sin have indbød til en grundlovsfest, som jeg senere forstod var en protest imod, at der på Skamling holdtes missionsmøde på en national festdag.

Af det foregående vil man forstå, at »bøn og arbejde« er en passende overskrift for livet på den gamle slægtsgård. Mange hænder var her i virksomhed i de fleste af døgnets timer. Tre à fire karle havde vi foruden gift daglejer, gift fodermester — røgter kaldtes han — og desforuden havde vi to malkepiger og en køkkenpige.

For karlenes vedkommende begyndte arbejdet om somme-

ren kl. 4.30 med at få hestene på stald fra indhegningen. Grønt skulle hentes og stalden renses, før vi spiste mælkegrød og rugbrød med fedt i tilgift.

På slaget 6 rykkede vi i mar-ken, og med os havde vi et par rundenommer pakket i avispa-pir, som puttades godt ned i en mulepose, for at holde sig nogenlunde tørt. Vores »formejesmelma« spiste vi samtidig med at hestene — ofte et trespand — tømte de medbragte muleposer. Hvis vi var mange ved samme arbejde, havde vi i stedet for øl i en halvflaske, »æ bimpel«, der til fællesbrug indeholdt ca. 10 lt. øl, og det betød, at hver gang man ønskede at få en tår, måtte man ligge på ryggen for at få tøndens spundshul til munden.

Middag spiste vi kl. 12, og her kunne forretten ofte være grød for anden gang, men da med sirup, hvis det var boghvedegrød — en herlig ret, med kærnemælk lige fra mejeriet. Vi fik ikke, som visse byfolk sagde, mælkegrød 21 gange i ugen, men det blev noget derhen ad.

Kl. 13.30 red vi igen ud og fortsatte med harve, plov eller et andet redskab. Midt på eftermiddagen »bedede« vi ved et levende hegn, og så på den igen til kl. 19. Man kunne godt være træt den sidste kvart efter dagen igennem at have gået i løs muld.

Thomasminde i Hjarup. Familien Thomsen fotograferet omkring 1895. Denne artikels forfatter er den mindste af drengene.

løftet i en tung harve, og skændt på hestene, og så var enden ikke endda. Hestene skulle rides på græs, før man fik sin mælkegrød – måske for tredje gang.

Drøjt kunne det være for en halvvoksen knægt først at hente staldfoder tidlig morgen, og så dagen igennem at følge de voksne til eks. med at binde neg efter aflæggeren, der gik sin støtte gang, og i tilgift frem for de voksne at trække slibesten i middagsstunden.

I vintertiden satte mørket en grænse for markarbejdet, men så var der til gengæld ingen hvilepauser, undtagen når man spiste til middag, og hakkelsen blev, ved håndkraft og med lys fra »flagermuslykten«, skåret efter fyraften.

For vores daglejer, Peter Mathisen, formede tilværelsen sig om vinteren som følger: Kl. 4.30 igang med at tærse rug med plejl og med »at tage tag af«, og

der skulle meget til for at klare tag til samtlige gårdens bygninger, der alle var stråtekt. Når dagens akkord var slut, spiste han sin mælkegrød sammen med vi andre. Melmadderne vi fik til, pakkede Peter for sit vedkommende ind i et klæde og tog med sig hjem enten til børnene eller som natmad, efter at han aftenen igennem havde bundet pilekurve eller koste.

Om sommeren strøg han i sæsonen tørv på akkord fra morgen tidlig til aften sen, men han måtte hvert år »forke« al gårdens korn og hø. Han ville helst have akkordarbejde, idet 1 kr. i dagløn, der var det almindelige, ikke strakte stort til en familie med mange børn, selv om »Ugens Nyheder« til 1 kr. pr. kvartal var deres eneste flothed. Til gengæld tog konen sin del, bl. a. ved at se efter koen når den græssede på diger og i grøfter, samtidig med at hun strik-

kede hoser til familiens medlemmer.

Peter Mathisens 30 års jubilæum på gården blev en stor fest, og samtidig kunne han købe sin lille lod af gårdens jord, hvor han tilmed selv opførte en vindmølle – ikke ret stor, men alligevel!

Jeg husker, at når vi drenge var til fødselsdag hos en kammerat, forærede vi fødselaren en 10 øre med det stiltiende forbehold, at vi selv fik den tilbage, når vi fejrede fødselsdag, hvad da heller aldrig fejlede.

Standardbeløbet 10 øre blev os også betroet, når vi skulle til eksamen. Retfærdigvis må det siges, at en pose bolcher kun kostede 2 øre hos »Hans Kristian«.

Fritid kendte min bror og jeg ikke meget til. Når vi kom fra skole, var der altid forskellige gøremål. En hoppe skulle til hingst måske en milsvej borte, der skulle køres til station o.s.v.

Bech & Nielsen

TØMRERMESTRE

MASKIN- OG BYGNINGSSNEDKERI

GULVAFSLIBNING

SØNDRE RINGVEJ 40 . KOLDING

TLF. (05) 52 50 05

GIRO 7 09 67 04

Engang blev jeg sendt til Vamdrup efter et får. Enten var opgaven for stor, eller jeg for lille, i hvert fald fik jeg brug for alle de bandeord jeg kendte, når det stædige dyr tumlede rundt med mig.

En dag min far var kørt til Kolding, havde vi fået pålæg om at sprede muldskud, og min bror M. regnede ud, at arbejdet egnede sig til en akkord (han blev da også senere civilingeniør). Med mor, der slet ikke havde bemyndigelse til slige principielle forhandlinger, fik han en for os gunstig aftale i stand om at sprede et bestemt antal muldskud, som vi hurtigt fik talt op, så hurtigt at den var ved at stå på øretæver, da min far fik kendskab til genistregen.

På en måde misundte vi vore kammerater fra husene, der havde deres fulde frihed efter skoletid, og tilmed i mange tilfælde fik sirup på deres rugbrød, hvad der afgjort ikke kunne være tale om for vort vedkommende med så ringe demokrati på arbejdspladsen.

Småkårsfolk havde det ellers mindre end godt, men min mor, der altid selv havde hænderne fulde, sparede sig ikke når det gjaldt godgørenhed og hjælp-somhed.

Når mælkevognen kom fra mejeriet, fik konerne fra de små hjem deres spande fyldt, og når jeg gik til skole efter middag, måtte jeg næsten daglig have »barselpotten« med, snart til syge og snart til gamle, som min mor var flittig til at besøge. Hun sang for dem og bad med dem, ikke så underligt at de nærmest forgudede hende.

Hvordan nu med landsbyens ungdom under disse primitive omstændigheder? Et epokegørende fremskridt var det, at brugsforeningen fik telefon som den eneste i byen.

Der var ballerne i kroen, hvor

karlene fra Hjarup og Skanderup mødte op til kamp om pigerne, og hvor det i reglen endte med vildt slagsmål. En karl fra Damgaard måtte engang i bevidstløs tilstand bæres hjem på en stige, og vi drenge var meget optaget af vagtmandskabets besvær med den hjerneskedede mand.

De mange karle der var på gårdene samlede til »gadesjov«, som vi mindre trods forbud sneg os til at være med i, og så var der årets store begivenhed, markedet i Kolding, som også jeg, trods mine forældres store betænkeligheder, endelig fik lov til at komme med til.

Noget så storslået havde jeg aldrig tidligere overværet. Ikke engang den store udstilling ved staldgården med lappernes optræden kunne måle sig med det liv, der udfoldede sig på Aksel- og Kirketorvet en sådan efterårsdag før århundredskiftet. Legemsstore voksgjorturer anskueliggjorde, hvordan det sidste opsigtsvækkende mord havde fundet sted. Ved at stikke fonografens hørerør i ørene kunne man for en billig penge høre de viser, som enhver kunne udenad – men opfindelsen.

Som midtpunkt for kagetelte og gøgl af enhver art tronede prof. Labri med sin høje hat foran sit store telt på Kirketorvet, hvorfra der dagen igennem lød mægtige klapsalver. Foruden sit trylleri og alskens klovnerier fortalte han et undrende publikum om sine oplevelser i Vorbasse »krigshavn« og om sit familieforhold. Heraf fremgik det, at han havde en tante i Hamborg, der var så dygtig, at hun kunne skære hakkelse med det ene ben og slå græs med det andet. Om det skete samtidigt erindrer jeg ikke, men uforlignelig var gøglernes konge, som jeg sidst mødte på storebæltsfærgen i begyndelsen af trediverne.

Med ordene: »Kunstens vej er trang«, lod han sin høje hat gå rundt blandt de rejsende.

Af forlystelser var der, foruden efterårsmarkedet, de årligt tilbagevendende dyrskuer med deres nervepirrende tombolaer og så de omrejsende cirkus, ofte med »vor helt«, den verdensberømte kraftkarl og bryder Beck-Olsen, som direktør.

Nævnes må også cyklebanen og stadion. En af vore bysbørn hentede flotte præmier hjem fra cyklebaner landet over, hvilket gav sig udslag i drengevæddeløb dog ikke på cykel. Selv blev jeg ved en lejlighed nr. 2, og fik i præmie et rødt bånd og 5 øre kontant.

Fodboldsporten var også i sin vorden, og der tog interessen navnlig til efter en kamp mellem K.I.F. og B. 93, der blandt sine spillere havde den berømte Gandil. I forbigående må jeg lige bemærke, at vi fra Hjarup nogle år senere prøvede kræfter med K.I.F. og tabte med 12–0, hvorfor det da også var ved at udarte til håndgribeligheder. Årsagen var, at vi havde en spiller, (Majland hed han) der havde specialiseret sig i at rende modspillere ned. Engang var det ved at gå galt for ham, idet hans »offer« sprang til side og derved gjorde situationen livsfarlig for vor mand, der da også senere belært af erfaringen optrådte efter gældende regler. Ved at mindes det forsmædelige nederlag kom jeg uvilkaarlig til at tænke på denne Hjarup »sæj« (populær vending).

Når vi i Hjarup i gammel tid ville animere en kammerat til at gøre sig mere gældende, kunne det ske med følgende vending: »Do maa si og kom o lin med Ann«. Dette slogan opstod i sin tid efter at Kro-Ann, der boede sammen med sin mand, Kro-Jens, havde fornyet sin side af den fælles ægteseng med halm,

og ved at Kro-Jens derefter henvendte sig til en gårdmand med ordene: »A kun vel et fo en klapning (halm) for o kom o lin me Ann«? (Jeg kunne vel ikke få en knippe halm så jeg kunne komme på linie med Ann?)

Som stor dreng var jeg hvert år med mine forældre til de store efterårsmøder på højskolehjemmet (slotshotellet), hvor man samledes om den tids landskendte foredragsholdere og skuespillere.

Af disse husker jeg navnlig forfatteren Jacob Knudsen for hans fængslende foredrag, som han ofte krydrede med et vers eller to, og endnu så mange år efter kan jeg se ham for mig syngende: »Roselil og hendes moder...«

Som afslutning på de taler der var holdt i dagens løb, drøftedes emnerne tit ved en påfølgende diskussion, hvor det i reglen gik varmt til. Fra en sådan

debat mindes jeg særligt den bekendte frimenighedspræst og højskoleforstander V. Brücker, Ågård, der står for mig som en vældig debattør. Det var i de løse manchetteres tid, og hvad der særligt duperede mig var, at han i kampens hede skrev notater på sine manchetter for derefter, når han igen fik ordet, bogstaveligt talt at ryste de ofte ramsaltede bemærkninger ud af ærmerne.

Om andre oplevelser i slutningen af århundredet må jeg lige nævne folketingsvalget i Vonsildkredsen. Foran skolen i Vonsild, der var beliggende lige over for kroen, var der rejst en mægtig gransmykket tribune, fra hvilken valghandlingen foregik. Til min store tilfredsstillelse blev resultatet flere gange, at man valgte Anders Jessen, Hjarup som folketingsmand for Venstre. Når jeg var så optaget af politik, skyldtes det ikke ale-

ne, at A. J. var min onkel, men navnlig at det efterhånden forhadte Højre omsider sang på sit sidste vers. Tilmed havde jeg med egne øjne set Estrups provokerende blå gendarmere ride gennem byen.

Den 1. maj 1910 købte jeg min første gård, som jeg ret omgående solgte, hvorefter jeg i 1911 kom indenfor det nuværende Kolding som ejer af Vrannderupgård i Seest sogn. Da jeg bl.a. ved et kort ophold på Høng Landbrugsskole havde lært en del om frøavl, gik det nu løs med avl af hvidkåls-græs og roefrø og dertil forholdsvis store arealer med sukkerroer (1 kr. pr. 100 kg) og cikorierødder til lidt højere pris.

Vi havde en gammel »skovmand« — obersten kaldte man ham — der gav mig et indblik i forretningsfilosofi gennem følgende vending: »Det gjælder om o sæt en favn (brænde) op a

**- der er
endnu
flere
motiver
til at
drikke
SLOTS**

grov lidt træ, den må nok væe saen at en kat ka smut igjennem, men æt me rejst haael«.

For Koldingegnens landmænd var tiden præget af kamp om slagteriets flytning fra baneterrænet enten til Fredericia eller »mudderhullet« ved havnen. Om det problem stod der i ridehuset på staldgården nogle vældige bataljer, hvor de der ikke var bange for det bundløse, lykkeligvis gik af med sejren, men det skete først efter at ordstyreren utallige gange brød ind med sit: »Ka wi saa fo ru«. Claus Johansen, Eskelund var i reglen dirigent.

Også Kolding Andelsmejeri stod der ikke så lidt blæst om.

Mejeriet lå, da jeg i sin tid kom i bestyrelsen for det, på Parcelvej, hvor Kolding å ofte gik over sine bredder og satte mejeriet under vand, og det var selvfølgelig uheldigt i det lange løb. Endelig fik vi da også, med Michael Thomsen, Langholtgård som energisk formand, besluttet at bygge det nye mejeri. (Rigtignok kun med en stemmes flertal).

Denne beslutning skabte stor splid blandt andelshaverne, men takket være mejeribestyrer Kjærsgaards dygtige ledelse faldt gemytterne hurtigt til ro.

En af mine første karle var min nevø, Frovin Jørgensen, der i tidens løb blev byrådsmedlem og skoleinspektør i Kolding. Engang var det ved at gå galt for ham, fordi han på embeds vegne kom til at spille en spand mælk for ingen ringere end sognerådsformand og amtsrådsmedlem Wissing, Seest Vandmølle, der dog lod nåde gå for ret. (Noget som F. J. som bekendt ikke blev forvænt med senere i livet).

Som dyrlæge havde jeg den verdenskendte Koldingenser, dyrlæge J. Schmidt. Det var J. S. der med sin epokegørende behandlingsmåde af køer der fik

kælvningsfeber, bragte dødeligheden for denne sygdom ned fra 85 pct. til praktisk talt 0. J. Schmidt fik sin mindsten i Kolding, men hvor mange tænker i dag på de milliardbeløb, der jorden over er indtjent ved at forhindre den frygtede kvægsydom i at komme til udbrud?

I sommeren 1918 købte min bror Jens Thomsen, Hjarup og jeg »Østerbygaard« ved Vamdrup med min ringhed som driftsleder. Gården var på 648 tdr. ld., og efter fire krigsår blev den første høst noget besværlig. Papirgarnet til selvbinderne måtte, før det var nogenlunde anvendeligt, dyppes i sæbevand, og tilmed kunne der langtfra skaffes tilstrækkeligt. Værrer blev det dog, da vore polakker løb deres vej, samtidig med at hveden fra en mark på 35 tdr. ld. var klar til at køre i hus. Nå, kalamiteten blev heldigvis afhjulpet, ved at vi fra fattiggården i Kolding fik overladt 12 russiske krigsfanger, der var flygtet over grænsen.

Verdenskrigen var med revolutionen i Tyskland ved at ebbe ud, hvilket medførte, at vi som grænsevagt fik en snes dragoner indkvarteret.

Smugleriet grasserede som ingsinde. En mand i nabolaget der var særlig ivrig i denne håndtering, blev skudt og først fundet længe efter. Skyderiet var ret livligt både nat og dag, og en af vore bedste kvier blev offer ved et skud gennem hovedet.

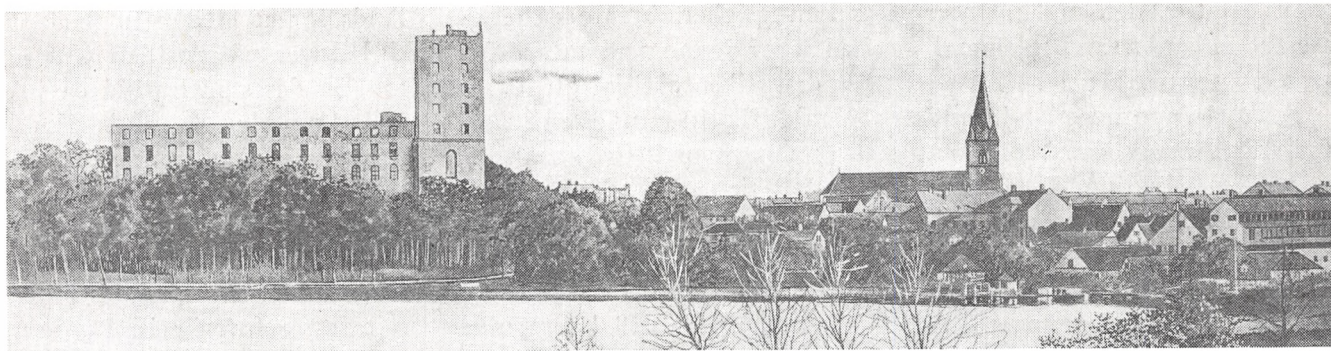
Mange søgte fra det udsultede land mod nord. En dag fik jeg som opgave at lodse en kusine til min svigerinde tilbage over grænsen, hvilket foregik ved, at vi kørte til en skov, lige ved den grøft der dannede skel. Desværre gik det sådan, at en korporal med opplantet bajonet kom stormende i det afgørende øjeblik. Jeg måtte i en fart uden-

lands for at få den unge dame slæbt over på sydsiden af grøften, og der stod hun så og jokkede i mudder, da vagten truede os med sin skyder, men der var jo intet at stille op imod en fuldbyrdet kendsgerning.

Da det efter krigen igen var til at købe benzin, fik jeg i 1919 mit første førerbevis. Da jeg i sin tid erhvervede det, forlangtes der ikke meget, udover at man kunne starte og styre køretøjet. Værrer var det at passere et hestekøretøj nogenlunde anstændigt, og med det lå det sådan, at Hjarup sogneråd (som tidligere anført) så sent som i 1910 afslog et andragende om tilladelse til at køre igennem byen med motorvogn. Skrækken for de første cykler havde åbenbart endnu ikke fortaget sig. Her må jeg lige indskyde, at min kone som barn oplevede følgende vedrørende en køretur hun var med på: En cyklist dukkede op forude, hendes far rækker, som loven påbyder, pisken i vejret som tegn til cyklisten om øjeblikkelig at stoppe op. En bror bliver kommanderet ned for at holde i den fjermsers hovedlag. Omsider kan den formastelige passere, men han må ikke have overholdt samtlige påbudte regler. For at vække til eftertanke fik han i forbifarten et ordentligt rap af kørepisken.

Tiden var præget af festlighederne i anledning af genforeningen, som jeg fik en forsmag på i Haderslev under selve afstemningsfesten, der trods regn og storm var ved at sætte byen på den anden ende.

Det historiske øjeblik da Kongen besteg den hvide hest forud for indtoget i det genvundne land, overværede mine sønner og jeg kun få skridt fra selve begivenheden, ligesom hele familien selvfølgelig deltog i den minderige nationale festdag i Dybbøl skanser.

Oversigt over artiklerne i de fem foregående Koldingbøger

- 1970**
- De gamle borgerhuse i Helligkorsgade.
H. Brogård.
- Glimt fra gamle sommerrevyer.
Axel Andersen.
- Kolding skifter ansigt. Billedreportage.
- Skomager, bliv ved din læst. Fra de gamle Koldinglaug.
- Storkommunen Kolding.
Søren Christensen.
- Slotsmøllen i historisk belysning.
H. Brogård.
- Porten mod syd. (Søndergade).
P. Fischer-Nielsen.
- Begivenheder i 1970. Aret i billeder og tekst.
- Fra de gode, gamle dage.
Axel Andersen.
- Tanker i anledning af kommunesammenlægning. *Erik Juhl.*
- Vi bygger fremtidens Kolding. Billedreportage.
- 1971**
- Dansen på Koldinghus.
Axel Andersen.
- Fra Kolding Havn til »Golden Gate«. *Axel Andersen.*
- Med prærieekspresen over den jyske hede. (Egtvedbanen).
Axel Andersen.
- Glimt fra de gamle sommerrevyer.
Axel Andersen.
- Livet i den gamle materialhandel. (B. Aagaard). *H. Brogaard.*
- Fra Bramdrup sogn. *Axel Andersen.*
- Der var engang en spillemænd.
Axel Andersen.
- Porten mod syd. *P. Fischer-Nielsen.*
- Sølvet i Kolding. *Sigvard Skov.*
- Gamle Koldingslægter.
Grau. H. Brogaard.
- 1972**
- En glemt idyl: Marielund.
- Glimt fra de gamle sommerrevyer.
- De gamle håndværkerlaug. Snedkerne.
- Kolding skifter ansigt. Fotos.
- Tre Koldingportrætter. *P. Martin Møller. I. O. Brandorff. P. Eliassen.*
- Den hemmelige klub. »Den røde time«.
- Minder fra det gamle Seest sogn.
Anders Ravn.
- Fru Jyttes kapløb med kirkeuret.
- Lige ned ad gaden.
- Luseby, Katsund og Sviegade.
- Det byhistoriske arkiv i Kolding.
Inge Ladegaard.
- Aalestangernes sangforening.
- Stadens porte. (Smuglerier ved Sønderport).
- 1973**
- Der udkom ingen Koldingbog dette år.
- 1974**
- Allegade — en god gade.
Severius Lauritsen.
- I to år var jeg bange for ham. (Marius Rasmussen, Industrien).
Thomas L. Jørgensen.
- Koldings opera-bal. *Jébé.*
- Erik Lundgrens tegninger.
»Bysvenden«.
- Kolding mandfolke-kor.
»Kursivisten«.
- Kunne være blevet verdensmester. (Charles Jessen og andre sportsstjerner). *Søren Damkjær.*
- Der var engang en gade. (Jernbaneanleg). *»Kursivisten«.*
- De gør det gratis. (Det byhistoriske arkiv). *Inge Ladegaard.*
- Den sidste station. (Fattiggården).
Andreas Sørensen.
- Børge fra Kolding (Børge Jensen).
»Bysvenden«.
- Ikke mere skattely. (Bramdrupdam).
Alfred Sarnæs.
- »De ubemidlede ungarke...« (Kolding Bibliotek). *Charles W. Jensen.*
- Oxford-gruppen blev boligselskab (V. A. B.) *H. M. Viuf.*
- 1975**
- Hvor gammel er Kolding?
Aksel Nellemann.
- Byens grave. *Vivi Jensen.*
- Musikhandler Marcus fortæller.
- Kolding kommunes — og Aksel Olsens geografiske have. *Børge Nellemann.*
- Kolding har fået endnu en højskole.
Hanne Engberg.
- Om uddannelsesområdet i Kolding.
Flemming Nøhr.
- To milepæle i historien om Socialdemokratiet i Kolding.
Eskild Jørgensen.
- Billedstorm i Vejle amt.
Inge Ladegaard.
- Sdr. Stenderup før og nu.
Viggo Jørgensen.
- Og hvad med fremtiden. (Sdr. Stenderup). *Klaus Vedel.*
- Dansen på Koldinghus. *Sigvard Skov.*
- Kolding-typografernes 100 år.
Otto Thaarup Rasmussen.
- Rosamin. Fra boghylden.
- Offentlige mindesmærker, skulpturer og anden udsmykning.
Charles W. Jensen.
- Sct. Nicolai kirkes restaurering.
Anker Sølling.
- Da fodspporten kom til Kolding.
Poul Sørensen.
- Manufaktur gennem tiderne.
Poul Brandrup.
- Sanering. *Arvid Nilsson.*

